

Tabor

TABOR je glasilo Združenih slovenskih protikomunistov. — TABOR je last in vestnik Tabora SPB. — Mnenje Tabora SPB predstavljajo članki, ki so podpisani od Gavnega odbora. — Izdaja ga konzorcij. Predsednik: inž. Anton Matičič. — Urejuje in odgovarja uredniški odbor glasila: za lastništvo lic. Ivan Korošec, upravnik Božo Šušteršič.

TABOR is the voice of the Confederation of the United Slovene Anticomunists.

TABOR es el órgano de la Confederación de los Anticomunistas Eslovenos Unidos. — Director: Ing. Antonio Matičič, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Buenos Aires, Argentina, T. E. 362-7215.

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No. 219.314.

NAROČNINA: Argentina \$ 80.000.— Južna Amerika, Evropa in Avstralija 12 dolarjev; ZDA in Kanada 15 dolarjev (zračno paketi). Letna naročnina za vse države 20 dolarjev (US).

Naročila, reklamacije, nakazila, dopise in ostalo pošto pošiljajte na naslov: Inž. Anton Matičič, Río Colorado 1806 — OP 1686 Hurlingham — Buenos Aires — Argentina. T. E. 665-6654.

NAŠA NASLOVNA SLIKA

Koga tu pokopavajo? — Ne vemo! Kdo so pogrebcí? — Ne vemo! Kje se je to godilo? — Ne vemo!

Če ve kdo od naših bralcev odgovor na katerokoli zastavljenih vprašanj, naj sporoči podatke uredništvu „Tabora“, da ne bo fotografija samevala v arhivu kot dokument: Pogreb N. N. v nepoznanem kraju! — Hvala!

PORAVNAJTE NAROČNINO!

Svobodni sveta,
združite se!
Za Boga,
Narod, Domovino!

Mayo-Junio 1991

BUENOS AIRES

Maj-Junij 1991

Kulturni pomenek v Buenos Airesu

V soboto 23. marca t.l. je Slovenska kulturna akcija pripravila svoj prvi letošnji kulturni večer in najavila za to priložnost razgovor s poznanima slovenskima javnima delavkama dr. Spomenko Hribar in dr. Alenko Puhar.

Ne vemo kje in kaj je vzrok, da je ta razgovor bil v okviru Slovenske kulturne akcije, ker z njo ni bilo zaznati nobene globlje zveze, če izznamemo dokaj šepavo vodstvo večera.

Po kratkem pojasnjevalnem nagovoru gospe dr. Hribarjeve, se je — rekli bi — milo povedano, vfilila na obiskovalki ploha vprašanj, zahtev, pritožb ipd., kar v glavnem sploh ni imelo nobene zveze niti s kulturo, niti s Svetovnim Slovenskim Kongresom, pač pa je to bil odraz in posledica 45-letnega prisilnega molka, zatajevanja in nepovezanosti z uradnimi oblastmi Slovenije. Prvič po 45 letih so ljudje imeli priložnost razgovora in vsi zadržani problemi so kar bruhnili na dan — gotova vprašanja oziroma zahteve za pojasnila so bila večkrat ponovljena, kot da bi nekateri sedeli na ušesih ali pa se zbudili v danem trenutku. Pa tudi skoro žaljivih vprašanj ni manjkalo.

Kar se samega kongresa tiče, je pa tako dobro organiziran, da bomo o njega srčiki in pomenu zvedeli kaj več, ko bo končan. Za sedaj moremo sklepati iz pojasnil in obvestil, da sta Sloveniji potrebni v glavnem dve vrsti pomoči: ena se tiče gospodarskih vprašanj, druga pa umskih sposobnosti in pripravljenosti. Nujne potrebe po navedenem sploh ni potrebno utemeljevati, če pomislimo, da je 45 let vladala tam stranka, ki je nasilno odstranila vse prepreke svojemu sistemu in ga tudi s silo izvajala vse dokler ni doživela poloma. Sedaj pa, ko s silo ne gre več, se je pa stranka znašla kot odrešitni prenovitelj, ki razpolaga z visem podedovanim državnim administrativnim aparatom. Nasprotniki imajo večino, imajo vlado, toda kdo ima oblast? Kaj se godi za kulisami svobode, ne vemo, kakor tega tudi dostikrat ni vedela gospa Hribarjeva pri svojih odgovorih.

Vsekakor je razgovor bil koristen, v kolikor smo se po 45 letih pretrganih stikov mogli seznaniti z mišljenjem sedanjih javnih delavcev.

Naslednjega večera sta se obiskovalki na svojo željo sestali s protiko-

munističnimi borci. Bistveno se ta razgovor ni razlikoval od onega, ki je bil večer poprej.

V obeh razgovornih večerih pa je bilo opaziti dovolj organizacijskih nedostatkov, kar je nekako posledica pomamikanja poprej pripravljenega programa oziroma smernic, čemur se pri naslednjih obiskih — upamo da bo tako — ne bo težko izogniti.

Vencelj Dolenc

MED PARTIZANI IN BOMOBRANCI

(Nadaljevanje)

Nenadoma zapazimo štiri terence, ki gredo proti Ločnici. Eden z brzostrelko. Spramljevalcem naročim, ne streljati, ker se jim hočem prej približati. Na vso moč hitim proti njim. Toda naši začno streljati. Partizanka pade ranjena v stopalo. Jaz pa sem bil še nekako 15 metrov od onega, ki je imel brzostrelko. Ustrelim. Pa mi krogla ostane v cevi. Imel sem tisto kratko italijansko puško. Ko me terencec opazi, se požene še bolj v tek; pa se je vedno bolj manjšala razdalja med nama. Preskoči grmovje, pa se zaplete v vejevje. Pusti brzostrelko in teče naprej. Brzostrelka je bila moja! Zelo sem se je razveselil, čeprav mi je terencec pobegnil. Grem počasi nazaj, kjer so ostali ogledovali ranjenko. Sezuli smo jo in ugotovili, da je imela zdrobljeno petno kost. Obvežemo jo in odnesemo do bližnjega kmeta, kjer zaprosimo za voz. Po Hrastniški grapi jo peljemo v Škofjo Loko. V Hrastniški grapi nas napadejo partizani, pa jih kmetu preženemo. Šele, ko pridemo na postojanko, opazimo, da nam manjka eden naših. Seveda, jaz še nisem poznal nobenega, pa se verjetno tudi ostali med seboj še niso poznali. Pa tudi nisem točno vedel, koliko nas je odšlo. Šele drugi dan zjutraj gremo pogledat po Hrastnici. Dobimo ga pred njegovo hišo, kjer smo bili napadeni. Ležal je v zrnjeni jami s prestreljeno glavo. Gotovo je bil takoj mrtev in zato ni stokal. Bil je Janez Rožpušk (po domače), 18 let star; partizanka pa iz Praprotna, iz gostilne, a je bila prej zaposlena kot natakarica pri „Kroni“ v Škofji Loki.

Vsak dan smo hodili na izvidnice in imeli le manjše praske s komunisti. Največkrat pod poveljstvom Gostapa, kar se mi je upiralo. Pri teh praskah je skoraj vedno padel kak pošten gorenjski fant, ki s komunisti ni imel nič skupnega; le Nemce je sovražil. V nočeh smo hodili v svoje vasi, da komunisti niso mogli krasti; Sužani na Suho, mi pa v Virmaše, Sv. Duh. Tudi v Selcah smo bili v pomoč, ker so Nemci hoteli zapustiti postojanko. Na Praprotnem mostu smo pomagali stražiti. Bolj v hrbe še nismo mogli, ker smo bili še preslabi. Zato pa smo pred njihovimi počožaji postavljali zasede in napadali izvidnice.

Kak mesec pozneje se prijavi Polde Volčič iz Reteč Gor. vas. Zelo sem se ga razveselil, saj sva mnogo prehodila skupaj; zadnjikrat sva se videla ob napadu na Javorje. Bil je zelo odločen protikomunist, ni pa rad streljal na partizane, ker se je vedno bal, da ne bi ubil kakega poštenega slovenskega fanta. Kot jaz, je večkrat pobegnil od partizanov in iskal borce, ki bi se zares borili samo proti Nemcem, pa jih ni našel... Je pa začel študirati in se je vozil na izpite v Ljubljano, kjer je opravil veliko maturo. Bi'a sva zares prijatelja.

Tudi iz naše vasi se je nabralo še več domobrancev; Fern Ivan (Fertuncov), Žejgelov Lojze, pa Verbenčkov Peter... vsi ubežniki iz nemške vojske; pa Kuštermanov France in Balantov Andrej, oba 16 let stara. Starši so me prosili, naj pridem ponje; sicer jih bodo pobrali komunisti. Že februar'a me pride iskat Kosančev oče in mi pove, da je bil sin Jože že dalj časa skrit doma, ker je pobegnil iz nemške vojske. Nemci so ga zasačili doma in hoteli ustreliti kot ubežnika. Takoj sem šel po njega. Po dolgem pregovarjanju so mi ga Nemci izročili. Tako nas je bilo že za lepo izvidnico. Sami mladi, pošteni fantje, zavedni Slovenci, brez sovraštva v sebi...

Že lep čas se je govorilo, da se nahaja nekje med Osojnikom in Homcem partizanska minerska četa, ki je že večkrat minirala tukašnjo železnico. Že več izvidnic je odšlo na ta kraj brez uspeha. Grem še jaz. Če se ne motim, nas je č. o. 8. Hodimo preko hribov in po grepah. Zaviјemo, da bi se spustili na Gosteče. „Kdo pa je tam gor na potrebi?“ mi spremeljemalec z roko pokaže v precej navpičen hrib. Pogledam po naših. Bili smo vsi. Toda oni gori je tudi bil v uniformi; le bolj zeleni. Fantom dam znak, naj v popolni tišini gredo za mano. Vzpnem se v hrib. Z roko sem se lovil za vejevje, tako je bilo strmo. Bil sem že kakih 10 metrov blizu njega, ko me je zagledal in zbežal s hlačami v rokah. Jaz pa za njim. Po nekih 20 metrih prispe v taborišče in vpije: „švabi... Nemci...“ Tako sem za njim pritekkel v samo taborišče. Šotori so bili postavljeni v vrstnem redu. Iz njih so hiteli partizani. Nekateri kar brez čevljev, drugi brez pušk. Jaz pa nisem imel toliko moči, da bi streljal. Večina je bila v uniformah ubežnikov iz nemške vojske. Zato sem začel streljati v zemljo. Pa tudi oni so butali vame, ko so bežali. Zmanjkovalo mi je sape; pa nisam smel pustiti, da bi oni prišli do sape. Še preden so prišli ostali fantje za menoj, je taborišče že bilo prazno. Pobrali smo le orožje, bombe in nekaj eksploziva, pa vsak kos svinjskega mesa. Nemačeta svinja pa je še visela na drevesu; že iz kože in očiščena. Zraven je bil velik kotel že kuhane in dobro zabeljene poente; v.aj za 100 ljudi. Takoj drugi dan so odšli iz postojanke pobrat še šotore, opremo in drugo. Za dva voza je bilo plena; in še nosili so.

Naslednji dan so se trije prijavi k domobrancem. Tretji dan pa, ko sem ravno bil pripravljen, da grem z desetimi fanti na pomoč policistom; za most na Praprotno, mi pride naproti Tinčkov Tone iz Suhe. Bi'a sva skupaj v Arbeitsdienstu in dobra prijatelja. Objela sva se. Vprašal sem ga, od kod prihaja. Pove mi, da je bil včasaj še partizan, poveljnik minerske čete, ka-

tero si mi ti pred tremi dnevi razbil... Ko sem zvedel, da si bil to ti, sem se ti prišel javit, da se bova odslej borila skupaj.“ Zelo, zelo sem ga bil vesel. Peljem ga do komandirja Jaka Klobovsa, da mu ga predstavim. Naročim mu, naj pazi nanj, ker jaz moram na Praprotno. Ko se vrnemo iz Praprotna, Jaka vprašam, kje je Tone. Ves zmeden mi pripoveduje, da je Tonetova četa že dalj časa kradla hrano pri kmetih, kar so nekateri prijavili Gestapu. Nemci so ga prijeli in čez štiri dni ustrelili v Medvodah kot vojaškega ubežnika. Jaka ni mogel storiti ničesar. „Pa zakaj nisi poslal pome?“ vzkrižim. Odgovoril mi je, da na Gestapu ni mogel storiti ničesar, „ker me nimajo radi.“ In ni imel koga poslati pome. „Veš, Jaka, da si pustil ubiti fanta, ki je bil zlata vreden!“ — Težko sem prebolel ta udarec in precej morale se je v meni sesulo. Zaradi nekaj hrane je moral umreti tako idealen mlad fant...

Jeseni smo na malem gričku nad cesto, kake 3-4 kilometre iz škofje Loke po Pojianski dolini, začeli utrjevati Muretovo domačijo za domobransko postojanko. Iz okoliških hribovskih vasi je bilo precej fantov in možakov pri domobrancih. Sami zavedni in prekačjeni protikomunistični Slovenci. V nedeljo 10. decembra smo se zbrali Melova France in Jože ter še šest prijateljev, da gremo na „osvobodeno ozemlje“ v Lušo in Sv. Lenart, kjer sta bila Melova doma. „Pa gremo, če ste za to... Bom jaz vodil.“ Gremo čez Sopotnico, P.šeše, Krivo brdo in se spustimo na Pustote. Kakih 20 metrov nad potjo poležemo in čakamo. Kmalu prideta dva partizana: Lojze Šink iz Stare Loke, obveščevalce, in Andrej Golar iz Gosteč pri Škofji Loki. Ko ju zagledamo, naročim ostalim, ne streljati, ker sem ju mislil ujeti. Spustim se na pot..., z vrha pa so usekali po njima... Očitno niso slišali mojega navodila. Oba partizana skočita in hočeta zbežati. Najprej zagrabim šinka in ga vržem ob tla..., potem za drugim, ki je bežal po potoku. Nekako 50 metrov tečem ob njem in mu kričim, naj se ustavi; če ne, bom streljal... In se ustavi... Spoznala sva se in si podala roki. Bil je ranjen v ramo. Šink je med tem hotel pobegniti in je bil pri tem ustreljen... — Ko v hiši pri Kovkarju (partizansko ime Zagreb) obvezujem Golarja, zunaj zopet zaropota. Že sem mislil iti pogledat, zakaj streljaajo, ko vstopita oba Melova vsa resna in svetniška: „Kako velik je Bog! Danes je točno leto dni, odkar nas je izdal skrivalec Jože Trpin (Vitez), da so potem bili ubiti štirje najini prijatelji in Oblakov Janez iz Stirpnika... Sedaj pa leži tam zunaj ves prestreljen...“ — „Je še živ?“ vprašam. „Pripeljita ga sem!“ Vrneta se in pravita, da je toliko ranjen, da ne more hoditi. Zato grem sam pogledat — in vidim, kako gre sam nazaj proti Luši... Zakričim: „Vitez, počakaj! — Bom streljal...“ Tedaj se zva'i po tleh. Ko se mu približam, mu rečem da morda še ni vse izgubljeno. „Melova dva te ne bosta streljala... jaz te pa pošljem v nemško bolnišnico... Ko se pozdraviš, bomo spet skupaj.“ Gre z mano v hišo, kjer mu sezujemo škornje in nekaj malega obvezemo rano. Mislim, da je dobil 16 zadetkov. Hitro grem do Jurjeve Francke, da pride s konjem in ga odpelje v škofjo Loko. Spremljati ga nismo mogli, ker je to bilo partizansko

ozemlje. Ko ga Francka pripelje nazaj na Lušo, ji Vitez zagrozi, da ga mora peljati k Sv. Lenartu, od tam pa v partizansko bolnišnico. Potem prideta v Zagreb še dve kurirki, sestri Štefka in Angela Oblak iz Veštra pri Škofji Loki. In se vrnemo na Muretovo domobranksko postojanko s tremi ujetniki.

Jože Vidic zapiše v svoji knjigi „Zločin pri Lenartu“, da sta Melova hotela Viteza ustreliti, pa jaz nisem pustil, kar je laž. Melova sem vprašal, če ga mislita ustreliti, ker sem poznal njuno zgodbo; pa sta mi odgovorila: „Naj ga sodi Bog! Vidic tudi piše, da sta mu sezula škornje, kar tudi ne drži. Ne vem, kdo mu jih je sezul; onadva gotovo ne. Vzcl sem jih pa jaz, da mu jih vrnem, ko se vrne iz bolnišnice. Zato sem bil z njimi vrnjen v Škofjo Loko.

Skoraj vsak dan smo imei praske s komunisti; od Sv. Mohorja, Zatreka, Topole, Lajše — zgornje in spodnje —, pa Sv. Križ, kjer so nam partizani razbili postojanko. Šli smo tudi na Česnico in v Železnike. Poljsansko dolino pa so obvladali domobranci iz Muretove postojanke in Gorenje vasi.

Začela se je velika ofenziva, ki je šla od Štajerske, preko Savinjske doline, čez vso Gorenjsko proti Primorski. Iz Dolenjske so prišli domobranski udarni bataljoni čez Notranjeko in spotoma uničevali sovražnika. Srečali smo se na Primorskem. Nikako na začetku marca smo bili po 10 domobrancev dodeljeni nemškim edinicam, kjer naj bi pazili, da Nemci ne bi pobijali oivilnega prebivalstva in požigali domačij. Na vsem škofjeloškem področju tja do Blegača ni bilo nikakršnih pobojev in požigov. Ne pa, kot piše Janko Gruden! Zato tudi toliko žrtev med samimi partizani. — Takoj na začetku pisanja laže. Jaz sem šel s fanti do Rovt nad Sv. Lenartom skupno z Nemci. Ko so tu škofjeloški odred, Prešernova brigada in še neka primorska brigada naredili izpad iz našega obroča, je bil pogled grozoten. Računalo se je, da je bilo iz teh edinic 50% padlih in ujetih. Potem so pa Nemci še ujetnike streljali. Same mlade fante, še skoraj otroke. Ko grem na nemško komando prosit za te mladenčce, češ da so bili prisilni mobiliziranci in ne komunisti, me oficir zavrne, da ima povelje „bandite“ pobiti, ker niso nikakršna vojska, ampak roparji in požigalci...“ Potem mi pa dovolite, da se vrnem v škofjo Loko, ker tega ne morem gledati...“ Nekaj je godrnjal, kar ga nisem razumel, in šli smo nazaj v škofjo Loko. — Čez tristo partizanov je padlo in bilo na tem mestu pobitih, Nемец pa — eden ranjen... Takšna je bila OF in njena „zmagujoča“ vojska! —

Ne vem, zakaj Janko Gruden piše o sedmih, že ostarelih partizanih iz okolice Škofje Loke, ki so se zbrali v Rastovki. Sami neborci: Anton Gruden, načelnik Narodne zaščite za škofjo Loko; Franc Keber, kurir puškarske delavnice škofjeloškega odreda; Ivan Plestenjak iz Form, ne vem, od kdaj invašid, pred vojno je bil najboljši smučar iz naše vasi in moj prijatelj; krojač Peter Porenta iz Reteč; Janez Križaj iz Godešča, ki ga nisem poznal, in še dva. Kakor piše Janko Gruden, je bilo na dan 30. marca, na sam Veliki petek. Pa naj bo 30. marca 1945. — 5 fantov, vsi iz naše vasi, gredo z mano na Križno goro, da jim nekoliko govorim o borbi s partizani, kako je treba

vreči bombo, kako paziti itd. Bili so sami še nič preizkušeni mladiči. Na Križni gori smo se zadržali že nekaj ur in tudi malo vadiči. Vedel sem, da se po zadnji ofenzivi večje skupine partizanov ne držijo skupaj; vendar sem od časa do časa z daljnogledom ogledoval rob gozdov, če nas morda kdo opazuje... Kakih 100 metrov blizu Kminčeve hiše zagledam človeka, ki tudi nas ogleduje z daljnogledom. Ko si ga bolj pozorno ogledam, opazim, da ima brzostrelko. In izgine v gozd. Kakor da se mi nič zgodilo, se počasi pripravljamo na vrnitev. Spustimo se do Kminčeve domačije in naprej do mesta, kjer sem prej videl stati človeka. Zavijem v gozd, koder je izginil. Zapazim v trhlen listju sveži odtis pete... in pohitim za sledjo. Na lepem sem se znašel pred lopato..., ob njej izkopana luknja... in v steni vrata. Prisluhnem... Slišim govorico... Pogledam po naših. Brezbržno so hodili precej zadaj. Z roko jim dam znak, naj se tiho približajo. Razumeli so me narobe... in so se hoteli umakniti. Zato ustrelim v njihovo smer v zrak, da bi skočili v zavetje. Tedaj v bunkerju zapoje brzostrelka..., na južni strani eden skoči skozi okno in hoče pobegniti. Sprožim proti njemu... in v hipu prepoznam. Bil je Balantač iz škofje Loke... star komunist, že pred vojno zaradi politike večkrat zaprt. Vržem bombo v izkapanino in vrže vrata iz tečajev. Skozi odprtino pričnem streljati... Ko so v bunkerju strelji utihnili, zavpijem, naj pride ven, če je kdo živ... Najprej pride Janez Križaj in reče: „Cene..., pa me menda ja ne boš ustrelil, ko sva s tvojim očetom taka prijateljela...“ — Odgovorim mu: „Ubogaj in roke drži v zraku! — Je kdo še notri?“ — „Trije...“ — „In zunaj?“ ga vprašam. — „Vraničar Drago nam je prišel povedat, da ste na Križni gori, in je odšel...“ — Vraničar Drago je torej bil tisti človek z brzostrelko, ki nas je ogledoval... Komunist in likvidator! Že od leta 1941 v gozdu. — Ven pride tudi Peter Porenta, tudi partijec, in se postavi ob Križaja. Še jih pozivam, naj pridejo ven. Ker ni bilo g'asu, vstopim sam. Takoj za vrati je ležal mrtev Franc Keber, takoj za njim pa tudi mrtev Ivan Plestenjak, še z brzostrelko v naročju. Vzajem mu brzostrelko, Kebro pa pišto'o in grem ven. Takoj se pripravimo na odhod. „Naprej domobranci, potem pa vidva.“ ukažem in kolona se je razvila. Gledam po okolici. Lahko bi jim prišel na pomoč Vraničar..., ker je vedel, koliko nas je bilo. — Če bi bil jaz Vraničar, se noben domobranec ne bi vrnil v škofjo Loko...

Domobranci se v odstojanju pomikajo v dolino. Nato Križaj, za njim pa nobenega. Pogledam nazaj... Ravno v trenutku, ko Porenta skoči proti grapi Medvedovec. Nič nisem pomislil — in sprožim. Pade z glavo naprej proti grapi... Gremo v vas Pevno in nato čez Papirnico k Sv. Duhu, da povemo ljudem za pade partizane in Ivana Plestenjaka, naj jih gredo pokopati.

Vse to, kar piše Janko Gruden, da nam je izdal A. R.; kako smo se zapodili od Kminca v napad na partizanski bunker; da so oni v bunkerju bili lačni in zmučeni; da se je ob napadu nanje Križaj bral, obesil ogledalo na vejo bukve, pa zagledal v njem domobrance z naperjenim orožjem, nakar se je naglo vrgel ob tla..., je vse sama pravljica. Našeteje imena padlih pa da

V plebiscitarnem letu 1944 se je večina slovenskega naroda odločno izrekla proti zločinom komunističnih revolucionarjev prav za časa tuje okupacije. Na sliki vidimo poveljnika slovenskih domobrancev, generala Leona Rupnika v prisrčnem razgovoru s skupino gorenjskih domobrancev, ki so prihitali preko „meje“ ob priliki takega protikomunističnega tabora.

Je bil Anton Gruden ranjen in sem naročil domobrancu, naj ga ustrelji. Laž! Franc Keber je padel v bunkerju. Prav tako kot Ivan Plestenjak, ki je iz brzostrelke izstrelil vse do zadnjega naboja. Laž je tudi, da je bil Križaj poškopljnjen s krvjo, ko sem ustrelil Porenta. Bil je oddaljen več kot 10 metrov. Laž, da smo se vračali po Možkrinski grapi čez Staro Loko na postojanko. Šli smo čez Pevno in Papirnico na Sv. Duh. Kakor sem zapisal, je bil med nami Pevenčan, ki mi je dejal: „Zakaj vlačimo tega bandita s seboj, češ, zakaj ga ne ustrelimo. Pa tudi tista, da je brat pokojnega Plestenjaka šel drugi dan pogledat in našel Franca Kebra pri vходу v bunker sedečega, kot da smo ga v zasmeš posadili tja in zemljanko zažgali... Vse to je laž, ali pa Jankova bujna fantazija. Janez Križaj je namreč prvo leto po vojni govoril kopico meresnic in neumnosti. Da mi je iz oči gorelo, je pripovedoval v gostilni pri Lovričku... da ga je rešilo le to, ker sta bila prijatelja z mojim očetom. Tudi v zaporu na domobranski postojanki ga ni nihče pretepal, saj se je zanj zavzel godeški kovač Avguštin. Njegov sin France je bil domobranec in ga v zaporu obiskoval. Živi tukaj, nedaleč od moje hiše. S Kri-

žajem pa sva se srečala tudi leta 1946 na Godešiču. Takrat ni govoril nikakršnih neumnosti. „Resnico pa le govori,“ sem ga pozval. In me ni prijavil, četudi je bil takrat godeški župan... — Tudi tvoj oče, Janko, ni nič stokal v grapi Medvedovca, ker je bil takoj mrtev...

Čudno se mi pa zdi, da nič ne omenjaš sebe in brata, kako sta me ob izročitvi pretepala v grajskem bunkerju. Gotovo več kot pol ure; z vsem, kar sta imela pri roki. Kar pene so vama silile iz ust, tako sta bila zagnana. Vajini sosedi so znali povedati, da sta bila vsa rdeča od moje krvi... — Se mar bojiš, da bi se srečala? — Ne boj se! — Že prva leta po vojni sem vaju srečaval... Pa vama nisem ničesar storil, čeprav so rane bile še zelo sveže... Zasmilila sta se mi. Tudi vidva sta pač nasedla pokvarjeni ljubljanski inteligenci...

Da me bo še naprej razjedalo domotožje in misli na žrtve, tudi ne drži. Če bom še količkaj pri zdravju, mislim po 1946-47. letu zopet priti pogledat v škofjo Loko. Če mi Bog pomaga, bom skušal poiskati vsa grobišča in odkriti tudi imena žrtev v njih. Saj poznam vse likvidatorje. Kar jih je še živih, se gotovo še spominjajo svojih žrtev. Na tak način upam priti do imen, če mi bo uspelo.

Sem za to, da organiziraš popis vseh partizanov, ki so padli, pa seveda tudi pobitih v nemški vojski in po taboriščih, pa koliko talcev — in za kaj — je bilo med civilisti. Mi škofjeločani smo že pred leti zapisali imena pomorjenih škofjeloških civilistov ter iz Vetrinja vrnjenih in pobitih domobrancev. Pomeni, da je del revolucije že zapisan; drugega pa opišite vi!

Kar me neznošno boji in česar ne bom nikdar pozabil, je umor Jožeta Pevca (Kožancov) iz moje vasi in Cirila Pokorna iz šutne. Ta dva fanta so vaški odbori (sodišča) že pomilostili in sta odhajala iz šentviških zaporov, ko so ju prestregli svetaduški fantje, Pevčanini in Moškrimčani. Po vsenočnem popivanju v Pevnu, že naveličani žensk, se jim je zahotelo še krvi. Odšli so po ta dva fanta v št. Vid, ju zaustavili, ko sta že bila svobodna zunaj na cesti, ju naložili na avto, peljali skozi Sv. Duh za Dorfarje in tam nekje za Crngrobom pobili, kot se pobiže gada... Samo po glavah so ju tolkli in jama lobanje tako raztolkli, da sta imela, kot se pravi po škofje'olško, glavi speštani kot flancat. Pred komunistično revolucijo smo pri nas tako pobijali samo gade. Ko so domači zvedeli za ta poboj, so toliko časa prosili, da jim je oblast končno le dovolila izkop. — Spoznali so ju samo po životih. Glavi sta imela popolnoma stolčeni, med tem ko po životih ni bilo vidnih udarcev. — Jože Pevce se je že nekaj mesecev skrival doma. Ko so pa nemške vojake porazdelili po hišah, so ga ti vojaki izsledili. Dobili so pri njem puško in vojaško uniformo. Ves zbehan priteče njegov oče k meni in mi pove, da ga mislijo Nemci ustreliti kot ubežnika; naj ga rešim, če le morem. Šel sem z njim. Ne vem, od kod sem vzel tisto nemščino... Po pol ure pregovarjanja mi ga je poveljnik izročil. Bilo je nekako na začetku marca. Nikamor ni mislil iti; kot skrivač je hotel dočakati konca vojne. — Po prepoznanju obeh — Pevca in Okorna — so ju morali zopet na istem mestu zasuti. Tam še danes ležita. —

In tista, da so ostali iz moje patrole vso krivdo naprtili meni, in zato ostali živi, je zopet laž. Vsi ti fantje so bili z menoj v škofjeloškem bunkerju in vpricho vseh ter vsakemu, ki je od mene zahteval, naj povem, sem povedal enako kot je sedaj tu zapisano. Ko se bodo počutili zares svobodne, sem pričnan, da bodo povedali, kako so ponosni name. — Ker nimam za kaj, nikdar tudi nisem ničesar skrival. Vedno sem bil in sem še danes in bom do smrti ponosen na svojo bombo v revoluciji in da sem bil domobranec. Z vsem pretrepanjem, ki je trajalo dva dni — nepretrgoma noč in dan —, me niste pripravili do tega, da bi vas sovražil. Sovraštvo je samo komunizem natlačil v vaša srca! —

Naj pridem zopet nate, Ivan Knižic. Po Arbeitsdienstu v Lebringu sem te zopet prvič videl, ko si nas prišel pogledat v škofjeloški grajski bunker. Zelo sem se te razveselil. Mislil sem, da boš imel dobro besedo zame, kar bi takrat pomenilo večko. Pa ni bilo tako. Gleдал si me kot naščuvan pes. Takrat sem spoznal, da od tebe ni pričakovati dobre besede. Zopet sem te videl v sredo zvečer, ko ste nas povezovali za streljanje. Ko smo pešali proti smrti, si ves čas šel ob meni. Tako blizu mene si hodil, da si se me večkrat dotaknil. To sem zapisal zato, da sem opozoril na nevarnost in kako previden sem moral biti. In pa... kako bi jaz vedel, da si nas spremljal, če bi ti bil zanes 50 metrov spredaj... v nevihtni noči...? Kako bi jaz mogel imenovati ravno tebe, če te ne bi videl...? Sedaj si se sam izdal! Zato pazi, ko praviš, da ste — slišali streljanje domobrancev, ko ste se že vračali v Škofjo Loko... Koliko vas je torej bilo, da so lahko eni streljali domobrance, ko ste drugi že šli nazaj v škofjo Loko...? Pomni, Ivan: Laž ima kratke pete!

Ivan, jaz te dobro poznam. Mnogo bolje kot ti misliš. — Večkrat si prišel v vas k dekletu, kjer sem se skrival... Ker je dekle vedelo, da bi rad slišal, kako se boš opravičeval, te je vedno pripeljala tako, da so naju ločila le vrata... Tako sem na svoja ušesa slišal, ko si ji pravil, da bi me lahko ustrelil, pa nisi hotel; da si brzostrelko vedno držal v roki... Vedno si ponavljal isto. — In tudi vsa leta pozneje... Ko si se opil, si prihajal na dom moje sestre in ji pripovedoval in zagotavljal, da bi me lahko ustrelil, pa nisi hotel... In si jekal kot otrok! Zakaj...? Večkrat mi je sestra pisala o tebi: Revež..., gotovo ga peče vest...! —

Seveda me je Vrhunčeva poklicala na grajsko dvorišče in me izpraševala, kako je bilo v Topolah. Otroka — 5-6 let starega je držala v naročju. — Ves čas mi je pljuval v obraz. In če mu je zmanjkalo pljunka, mu je mati pokazala, kako se pljuje. Vrhunčeva je vse vedela o Blaževi smrti. Hotela je le potrditve in njegovo medaljo, ki mu jo je izročil Tito. Pa je nisem imel pri sebi; sem jo pustil pri starših v Vetrinju. Praviła mi je tudi, da je Blaž bil čez nekaj dni z vsemi vojaškimi častmi pokopan v Železnikih. Rekla je: „Ni vam hotel živ priti v roke, zato se je sam ustrešil! — Vidiš, Cene, kakšna razlika? — Za tvoj grob pa niti vrane ne bodo vedele...“ In praviš, Ivan, da si stal zraven na straži in vse slišal, kar sva se midva z Vrhunčevo pogovarjala... Odkrito ti priznam, da te na dvorišču nisem videl.

In kaj je bilo potem ko se je Vrhunčeva umaknila? Okoli mene je stalo 10-15 oficirjev in so mi kazali rokave s čini: „Veš, kdo nam je to dal? — Blaž! Blaž!“ In so začeli udrihati s kopčti pušk in brzostrelk po meni. Še danes ne vem, kako da me niso že tam ubili. Pravi čudež! — Leta pozneje, 1974 sem bil tukaj v Buenos Airesu na operaciji. Odrezali so mi polovico pljuč, vso srčno stran. Kakor so mi povedali zdravilniki, so bila popolnoma suha, drobila so se kot žaganje; verjetno že mnogo let nazaj, kakor so razlagali... Jaz mislim, da po tistem pretepanju. — Vrhunčeva je ves čas gledala. Zares čudno, da ti nisi videl...

Pa ti natančno opišem če Blaževo smrt, ki jo pozna vsak starejši prebivalec Selške doline. Dobesedno tako, kot jo bom sedaj opisal, sem jo že 1972. leta opisal Jožetu Vidicu, pa je vse zaobrnil. Zares ste reveži. Že 45 let praznujete zmago nad nami, pa še danes mlatiše vedno isto, niti besedice resnice. Še čudno, da se vam ne zmeša.

Bilo je 5. aprila 1945, kakor piše Jože Vidic. Jaz se natančnega datuma ne spominjam. Vem samo, da so bili čepi spomladanski dnevi. Človeka je kar vlekel na po'je. Vsi domobranci iz Suhe so bili doma na polju. Tudi iz naše vasi so domobranci odšli delat na polje. Pa tudi iz Dolenje vasi v Selški dolini so šli fantje domov pomagat. Že teden dni so bili doma. Ljudje iz bližnjih obrobnih vasi so jih svarili, da se po teh vaseh klati skupina kakšnih 30 partizanskih oficirjev. Ko se napijejo, se bahajo, da se noben dolenjevaški domobranec ne bo živ vrnil v škofjo Loko. Na postojanko smo dobili prošnjo, naj pride ponje naša patrola. Poveljnik Jaka nas skliče, a le 11 nas je prišlo v zbor; vsi drugi so bili po domovih. — V jutranji uri odidemo iz Škofje Loke čez Križno goro, Planico pod Sv. Mohorjem in ob 9. uri smo že bili v Zatrekvi. Pri hiši, kjer smo še popili nekaj mleka, so nam povedali, da je bilo pri njih zgodaj zjutraj na zajtrku 11 partizanov. Odločili smo se, da se razdelimo. Šest naj jih gre za Sv. Mohor, nas ostalih pet pa naj bi šlo na Topole. Če ne najdemo nič, pa v Zgornje Lajše, nato pa v Spodnje in v Selca. Od tam pa v Dolenjo vas, kjer bi se dobili z onimi šestimi.

Ko pridemo do glavne poti, zavije čestorica na desno. Kar po poti korakajo. Nas pet se prevali v gozd. Ves čas hodimo po njem. Vedel sem, da partizani zaradi varnosti nadzorujejo vidne poti. — Nad Topolami se ustavimo in gledamo na vas, kjer kmet blizu hiše nekaj do'la na njivi. Grem do kmeta, ostalim pa naročim: „Dobro pazite!“ Ime sem jahalne hlače in škornje in angleško bluzo. Kapo sem dal za pas. „Je kaj naših v vasi?“ vprašam kmeta. „Bi se rad dobil z njimi.“ — „Ja...“, ravno kar jih je 11 kosilo pri nas,“ pokaže na bližnjo hišo. Obrnem se, da gnom nazaj po one štiri, kar zagledam dva domobrancia v jarku kraj poti. Bila sta Jaka Pušar in France Avguštin, ki sta se pripravila po jarku. Povesta mi, da se na drugi strani poti, kake tri metre ob robu, začne njiva, in na drugi strani njive pod češnjo sedijo štirje partizani; v angleški uniformi in z brzostrelkami. Takoj ko sem se jaz spustil do kmeta, so vsi štirje vstali in me gledali. Ker pa so me imeli za partizana, so zopet posedli. Pri tem so jih naši zapazili. Naročim Fran-

cetu, naj se takoj splazi nazaj in z onima dvema obkoli še od zapadne strani; da bova z Jakom malo počakala. Jaka gne do hiše, jaz pa na rob njive. Na oni strani njive jih že zagledam. Počasi se jim približujem. Brzostrelko sem imel brezbrizno obrnjeno v tla in se približeval. Morda je manjkalo še kakšnih 20 metrov, ko eden izmed partizanov pograbi brzostrelko in zbeži. Morda je spoznal mene, ali pa je opazil Jaka v domobranski uniformi, ki se je bližal od hiše. Sprožim za njim. Kakor mi je ob izročitvi iz Vetrinј povedal Janko Polanc, je imel sedemkrat prestreženo ogrinjalo. Vstane drugi in užgem še po njem. Ranim ga v zgornji del nog, da pade vznak z brzostrelko na hrbtu. Pograbi pištolo in strelja name. To me je hudo začudilo, ker sem imel s partizani izkušnje, da so bili strahopetci. Ta se je pa vedel tako junakiško, da sem pozabil na ona dva, ki sta pobegnila in pustila brzostrelki. Vtem sem že prepoznal ranjenega partizana. Bil je Blaž „Veliki“, legendarni borec in poveljnik nazadnje škofjeloškega odreda. Le malokdaj smo napredovali, če smo naleteeli na njegov bataljon. Iz te ingerde sem tudi vedel, kako je oblečen in oborožen; da ima iz kram uanjja škornja, oprtač, pas ter torbico za papirje, šaržerje brzostrelke in pištolo Walterico, brzostrelko pa oficirsko M.P. 42, ki si jo je sam prboril v železnikih od nemškega poveljnika. Šest strelov je oddal name, nato pa zadnja dva (!) sebi v čelo. Kri mu je brizgala vsaj dva metra daleč. — Vzel sem mu brzostrelko, pištolo, oprtač in pas ter torbice in odlikovanje, ki mu ga je izročil Tito. Seveda sem potem s ponosom nosil to orožje... —

Vidiš, Ivan, to je vse, kar jaz vem o Blažu. Tukaj v Buenos Airesu živi tudi France Avguštin, ki potudi, da je videl, kako se je Blaž sam ustrelil. To ve tudi vsa Seiška dolina. Kar verjeti ne morem, da si ti tak revček in verjameš v to, da sem ranjenega Blaža ustrelil jaz... Ali si zares tako zloben in strupen...? — Tudi to ni res, da sem jaz nekajkrat delal preiskave pri vas doma. Ne pri vas — in tudi drugod ne. — Jaz pa le še načunam nate, da mi boš pomagal pri iskanju grobišč in imen, da po možnosti ugotovimo, kje kdo leži. Le tako bo prišlo v narodu do resnične pomiritve. —

Nikdar pa ne bom razumel, kako si, Ivan, mogel dovoliti, da so ustrelili Poldeta Volčiča. Se še spomniš, ko vas je bilo v Lebringu 35 Slovencev izbranih za SS? Od teh vas je bilo 25 pripravljenih pobegniti pod Početovim in mojim vodstvom... Nekaj dni, predno bi odšli bi morali še podpisati. Poldeta in jaz sva šla do glavnega tolmača Medveda iz št. Vida in mu dopovedala, če bo on podpisal, bodo podpisali vsi, če pa on ne podpiše, ne bo podpisal nobeden. Zato on ne sme podpisati! Če pa bo, ga bova midva ubila, sva mu zagrozila. — In nihče ni podpisal! Ne on, ne nobeden od ostalih; in vsi ste bili rešeni SS-a! — —

Kakor vidiš, Ivan, meni ni treba o ničemer molčati. Zato bom tudi Janku Grudnu — in vsakomur — rad pomagal, da bodo pomniki o dogodkih in žrtvah revolucije (ne NOB!) bolj popolni in preduem — resnični. — — — Nikolaj Tolstoj

VOJNO HUDODELSTVO IN VOJNI ZLOČINCI

Kje so, koliko jih je in kdaj bodo poklicani na odgovor?

Večkrat sem že čital o nekih namišljenih 19 zločincih in ne morem iti mimo tega, da se ne bi, kot nekdanji (morda) vojni zločince, izpovedal svojega zločina. Opisana resnična zgodba ni objokovanje, ampak le primer lažjega razumevanja. Opis preprostega človeka bo tudi preprost.

Bil sem pri vaških stražah in nato pri domobrancih do maja 1945. Leta 1946. sem bil prijet in 1947 obtožen vojnih zločinov, sem bil obsojen na vojaškem sodišču 4. J.L.A., na dvajset let strogega zopora in pet let izgube državljskih pravic ter zaplembo celokupnega premoženja.

Za dokazovanje resnice na sodišču nisem imel nobene pravice. Zagovornika sem imel določenega od sodišča, ki sem ga videl samo eno ali dve ure na razpravi, nikoli poprej in nikoli pozneje. Devet let in pol je že minilo v zaporu, ko še vedno nisem dobil obtožbe od sodišča. Enajst (11) let prestajanja kazni (9 mesecev bunkerja na Poljanskem nasipu), vojaški zapori, v Mariboru, 8 mesecev bunkerja v popolni temi dan in noč brez umivanja, britja, kopanja in sprehodov, da ne govorim brez počte in paketov in nato še 16 mesecev stroge izolacije v tretjem samotnem (zahvala Jožetu Kragelju) sem imel občutek, da je bila moja obsodba in prestajanje kazni za zločin, ker sem bil član vaške straže in domobranstva.

Tako, dragi nekdanji sotrpini, kjerkoli ste, med njimi tudi Dr. L. Sirc, ki je moj položaj opisal pod „nekli fant iz Metlike“ na strani 114 svoje knjige NESMISEL IN SMISEL, je prestajanje moje kazni kot „vojni zločin“ stopilo v dvanajsto leto. Nikakor nisem mogel razumeti, da bi bil vzrok za že toliko let prestano kazen samo zato, ker sem bil član nasprotnega tabora. Vsaka prošnja je bila odbita in ni bilo izgleda, da bom izpuščen.

Devetega junija 1957 (binkoštna nedelja) sem ob 10. uri dopoldne pobežil iz KPD škofja Loka na svobodo.

Leta 1958., 19. julija, sva z ženo stopila na kanadska tla. Leta 1963. je bila izdana amnestija za vse politične kaznjence. Bil sem prepričan, da je tudi moje članstvo v nasprotnem taboru spadalo v to amnestijo. Toda...

V takem prepričanju sva z ženo šla leta 1968 v septembru za dva tedna v Slovenijo na obisk. Toda... drugi dan po prihodu v Slovenijo sem bil aretiran in odpeljan na Dob pri Mirni v zapor. Razlog: odslužiti moram preostalo kazen.

V KPD pri Mirni se je začelo odvijati moje vojno zločinstvo po 22-letni dobi od aretacije in že prestane kazni 11 let in dva meseca.

Pravni zastopnik je naredil na sodišče 4 JLA zahtevo, sklicujoč se na izdano amnestijo 1963. l., za vse politične kaznjence, da se me takoj izpusti na svobodo. Odločitev: ODBITO. Pri naslednjem obisku mi je odvetnik re-

šel: Matašič, Vi niste bili obsojeni in niste v zaporu zato (po pregledu dokumentov), kar ste Vi meni povedali prej. Trenuten pregled v mislih zadnjih 22 let življenja (bunkerji, dnevi v lisicah, mesece popolne temnice, glad, zaničevanje, stroga izolacija, 3. C. oddelek v Mariboru, 11 let in 2 meseca že prestane kazni, pobeg iz zapora, tujina in življenje v tujini) me je spravilo v notranje razpoloženje, da sem ga s tresočim glasom vprašal: ZAKAJ SEM POTEK ZAPRT IN PREGANJAN ŽE 22 LET? ZAKAJ?

Po 22 letih (od aretacije 20. aprila 1946. leta) sem zvedel za svoje hudodelstvo in vojni zločin. Odvetnik mi je povedal, da sem bil obsojen, ker sem sodeloval oziroma bil v patroli, katera je ubila Nemanič Franca iz Krašnjega vrha“ in ta zadeva (uboj in umor) ne spada pod amnestijo.

Za lažje razumevanje vsem tistim „19“ tole:

„Nemanič Franc“ ni bil nikoli rojen na Krašnjem vrhu, ni nikoli živel na Krašnjem vrhu, ni bil nikoli ustreljen na Krašnjem vrhu, ker osebe pod tem imenom sploh ni bilo. Ta čaž je potrjena v dokumentu, katerega prilagam temu spisu. To mi ni bilo nikoli omenjeno v preiskavi in ne na sodišču. Preiskavo je vodil Koren. sodišče pa: „Vojni sud IV. Armije 24. 2. 1947 pod predsedstvom kapetana Bračič Avgusta uz sudjelovanje potpučkovnika Kočvar Franca i majora Klavs Stanka, zapisnikara poročnika Simončič Ivana i kapetana Damjan dr. Vukotrija kao tužica i branilca Pačič Staneta, postavljenog po službeni dužnosti.“

Oseba, ki je napisala to namamljeno izjavo, ni živela v tistem času v Sloveniji, ampak je bila v internaciji v Italiji v mestu Gonars. Če se ne bi bil jaz takrat odločil za dopust v Sloveniji, bi se zadnji čas pisalo ne o 19, ampak o 20 vojnih zločincih.

Med 6. meseci ponovnega bivanja v zaporu KPD Dob pri Mirni na Dolenjskem se je moja zadeva razčistila in dokazalo se je, da sem kot obsojeni vojni zločinec preстал skupno 11 let in 8 mesecev strogega zapora z brutalnim in nečloveškim postopkom samo zato, ker sem bil član nasprotnega tabora.

Kot dopolnilo k opisu gosp. Draga Cepela v DEMOKRACIJI, leto II., št. 37, stran 7 (dobro se ga spominjam iz KPD Maribor), kako je vplivala „prevzgoja“ v socialistični (zaporniški) družbi na človeka, bi jaz dodal tole: Kako vpliva nečloveški, kruti, barbarski postopek na kaznjence (jetnika), ki se zaveda svojega kaznivnega dejanja, ne more razumeti tudi psiholog. A kako vpliva nečloveški, brutalni postopek na tistega človeka, ki ni kriv obtoženega dejanja, razume samo tisti, ki to doživlja — prenaša. Posledic se ne da nikoli odpraviti — nikoli pozdraviti. Tudi mene bodo moje spremelje na zadnji poti.

Iz lastne izkušnje in doživljanja se mi pojavi vprašanje: KOLIKO JE ŠE PODOBNIH OBTOŽB in KOLIKO NERAZISKANE — NEODKRITE RESNICE??? In KOLIKO JIH ŠE SPADA V TISTI „19“? Verjamem, da veliko več, toda...

Prilagam izjavo (dokument), ki jo je podala v moji zadevi oseba, ude-

deženka NOB od 1942 da' je, članica ZZB NOV med mojim 6-mesečnim bivanjem v zaporu KPD Dob pri Mirni na Dolenjskem. V tej izjavi je oseba opisala, kako so trije oboroženi člani nasprotnega tabora ubili partizana Franca Nemaniča iz vasi Radoviči ob Kolpi. Ta oseba je opisala točna imena udeležencev tega dogodka in nato izjavila, da so bili zaradi tega uboja po partizanih likvidirani oče in sestra prvega iz Krašnjega vrha in mati drugega udeleženca iz Krašnjega vrha. Mater tretjega udeleženca iz Radovljice je od strahu zadela kap in je pozneje umrla. Ko je bila ta izjava dostavljena po mojem pravnem zastopniku Vrhovnemu vojaškemu sodišču v Beogradu februarja 1969, je le-to uvidele, da je bila vsa moja krivda VOJNIH ZLOČINOV članstvo v nasprotnem taboru in zapoved tega sodišča je bila, da se me TAKOJ izpusti na svobodo.

Moji resnični zločini so bili dobro poznani pomočnikom upravnika (UDBI) Kragelj (Maribor in Novo mesto), Mohorič (Škofja Loka). Primer kaznjencev dr. L. Sirca. Bil je poklican h Kragelju in ga vpraša: „Zakaj hočete obnovo za vsako ceno?“ „Zato, ker sem, kljub vsem spremembam še vedno v zaporu.“ „Ne bodite vendar naivni. Saj vendar veste, da se o vsem odloča tu pri nas.“ Torej se je vse odločalo na UDBI. Sodišča so bila samo za potrditev odločb na UDBI. Dan pred začetkom procesa Nagodetove skupine na sodišču v Ljubljani je prišel iz Beograda polkovnik UDBe Grkić, vodilni član srbske UDBe, nagovarjat enega izmed obsojencev, kako naj govori na sodišču. Ko mu je ta ugovarjal, da to ni res, mu je Grkić rekel: „U redu, meka te obese.“ Nato je Grkić dodal: „Moraš si biti čisto na jasnem. Nemoj misliti da sud o ičem odlučuje; o svemu odlučuje Partija-UDBA. Ako učiniš šta hoću, nećeš biti osuđen na smrt, inače budeš.“ (L. Sirc, Nemsisel in Smisel, str. 60.)

Kdo je sestavljal imenik „19“? Na kakšni podlagi — dokazih? Slično mojemu. Na podlagi klevet — laži!

Po tedanji praksi (danes ne vem) in po samo nekaj primerih je razvidno, da je o vsem odločala Partija — UDBA. Ni dvoma, da so odločali tudi o tem na osnovi lažnivih izjav voditelji Partije — UDBe: kot „Kristof, Mabi — Maček; PETER Strugar — Fr. Leskovec; P. Kačan — B. Kidrič; Ciril — M. Ribičič; Bor — Ožmek; Urban — dr. M. Dermastja; Ahac — Dušan Pirjevec in še drugi.

Ženevska Konvencija (sprejetje mednarodnih zakonov) o zaščiti civilnega prebivalstva med vojno je bila sprejeta tudi od takratne FLRJ vlade in je bila ratificirana po Prezidiiju Ljudske Skupščine FLRJ. Členi tega zakona (mednarodni) so bili veljavljani v FLRJ zakonodajo po sledečih členih:

VOJNI ZLOČIN proti civilnemu prebivalstvu „ČLEN 125“;

UBIJANJE, MUČENJE in NEČLOVESKO RAVNANJE nad civilnim prebivalstvom;

VOJNI ZLOČIN proti ranjencem in bolniškom „ČLEN 126“;

UBIJANJE, MUČENJE ranjencev in bolnikov (transport domobranskih ranjencev);

VOJNI ZLOČIN proti vojnim ujetnikom „ČLEN 127“;

UBIJANJE, MUČENJE vojnih ujetnikov (domobranci, četniki, Vetrinje, Teharje, Rog);

PROTIZAKONITO UBIJANJE ali ravnanje sovražnika „ČLEN 129“;

PROTIZAKONITO UBIJANJE in MUČENJE sovražnika, ki je odložil orožje ali pa se je predal in nima mogočnosti se braniti;

PROTIZAKONITO ODVZEMANJE STVARI mrtvim ali ranjenim na bojišču „ČLEN 132“;

primer odvzemanja ur, prstanov in zlatih zob pred usmrtnitvijo v Rogu itd.;

SUROVO POSTOPANJE z ranjenci, bolniki in ujetniki „ČLEN 132“;

PREKRŠEK MEDNARODNEGA ZAKONA s surovim postopkom ranjencev, bolnikov in ujetnikov (postopek Partije-UDBE z ranjenci in ujetniki vseh narodnosti po končani vojni je ZLOČIN brez primere);

UNIČEVANJE KULTURNIH in ZGODOVINSKIH SPOMENIKOV „ČLEN 132“;

UNIČEVANJE KULTURNIH, ZGODOVINSKIH SPOMENIKOV in UMETNIN.

Vsi omenjeni členi ženevske Konvencije so bili izglasovani v Ženevi 12. VIII. 1949 in so bili ratificirani po Prezidiiju Ljudske Skupščine FLRJ z ukazom dne 28. III. 1950. leta („Uradni list FLRJ“ števil. 6/50) in po jugoslovanski zakonodaji niso zastareli — so v veljavi. Po vseh omenjenih členih zakona ki so še vedno veljavni, bi pravična državna ureditev poklicala na odgovor vse zapovedovalce in izvršilce (vprašanje je, koliko vodilnih bi ostalo nepoklicanih) medvojnih in povojnih krutih dejanj (ubijanje in požiganje); vse od zgoraj navzdol do Urbana — Dermastja, Maček, Bor — Čizmek, Ciril — M. Ribičič, Ahac — Pirjevec itn.

Po izjavi žive priče, takratnega člana partizanskega odreda za štajersko in Koroško je Ciril — Ribičič v maju mesecu 1943. l. v vasi Koprivna pri Črni (Koroška) ustrelil v kamni kmeta Podolšenjka, zažgal kmetovo hišo, pod in hlev z živino vred. („Lep primer boja polkovnika tajne policije v boju proti okupatorju.“)

Po pripovedovanju Dušana Špindlerja (član Komun. partije izpred vojne, aktiven delavec proti okupatorju na štajerskem in poverjenik za OF na štajerskem) da, ko je med vojno prišla partizanska DIVIZIJA na štajersko, sta on in še en drugi začela pošiljati diviziji rekrute. Ko pa sta kmalu potem polkovnik tajne policije in komisar divizije na štajerskem Ciril — Mitja Ri-

bičič in polkovnik Tajna policije ter politični komisar za Koroško in štajersko Bor — Čizmek prekinila z njima stitke, sta začela poizvedovati vzroke in ugotovila sta, da je komisar divizije Ciril — Ribičič dal ubiti 8 kmečkih fantov od te pošiljke. Nekaj od tih sta jih Ciril — Ribičič in Bor — Čizmek osebno s koli pobila. (Kako si naj predstavljamo resničen opis Enciklopedije Slovenije s preteklostjo pobijanja nedolžnih kmetov in požiganje kmečkega poslopja, ki jo ima član 11 „strokovnjakov“ opisa „ES“: CIRIL — MITJA RIBIČIČ?)

Med mnogimi, mnogimi dokazi in primeri nam tudi naslednji primer jasno kaže, kako se je komunistična partija borila in bojevala proti okupatorju. Opis še vedno žive priče pravi: „Polkovnik tajne policije BOR — ČIZMEK, politični komisar za štajersko in Koroško, je na binkoštno soboto 1943. l. USTRELIL na lastnem pragu gospodarja — kmeta KARIŽA v vasi Kapliška Koprivna, postrelil 8 krav, 7 prašičev in dva konja, zažgal hišo, skedenj, svinjake in kaščo — vso kmečko poslopje.“

Po zakonih ženevske Konvencije in zgoraj omenjenih „členih“ (Uradni list Prezidija Ljudske skupščine FLRJ“ štev. 6/50) spadata oba v rubriko vojnih zločincev že pred koncem vojne: in umori, poboji ter kruto ravnanje s kaznjenci-jetniki po vojni spadata v dvakratno rubriko vojnih zločinov. Pa ne samo ta dva; Ahac, Kalan, Urban, Krištof, Matija in v teh ozirih sorodni, ki so si umivali roke v slovenski krvi že takrat (1941—1942), ko ni bilo nobenega znaka za kakšen odpor proti stalinističnemu božjševizmu v ubijanju, klanju, mučenju ter zažiganju živih (krvavi Ahac Maverlje) nedolžnih ljudi (izobražencev in kmečkega prebivalstva). Morda bi od teh katarji (BOR in CIRIL oba polkovnika-komisarja na štajerskem ali AHAC, kot izkušeni zažigalec žensk) vedel povedati, kako je bilo, ko (je ali so) zažgali živo Erjavčovo iz čemšenika nad Zagorjem, mater 5 otrok v starosti 4 mesecev do 6 let. Edina njena prošnja je bila: „USMILITE SE MOJIH OTROK!“! Toda usmiljenja ni bilo in morala je živa zgoreti. Konec vojne se je oseba, katere smrti naj bi bila Erjavčeva kriva (to je bila samo pretveza), pojavila v čemšeniku — od partizanov.

Morda bi kateri izmed omenjenih (prav gotovo pa Jarjevič Jože, vulgo Humljanov iz Boldraža pri Metliki, ki je bil član VOS, VDV in OZNE že od 1941 l. naprej, tesen sodelavec „krvavega AHAC-a in zdaj živi v Ročanicah pri Metliki)) vedel povedati, kdo je na spomlad 1943 leta dal ukaz, da so partizani Režek Ano, vulgo Kakčovo iz Krašnjega vrha, takrat živela na Radovici pri Metliki, VRGLI ŽIVO V BREZNO ŠULNOVKO blizu Bojanje vasi. Po pripovedovanju mimoidočih so se tri dni slišali glasovi iz votline na pomoč. Jurjevič Jože se še gotovo spominja, kako je bil izvršen zverinski umor matere 5 otrok v starosti od 7 let navzdol? Umor Kramaričeve (vulgo Simončeva iz Rosalnic), je bil izvršen s sekirami v lastni hiši vprto njene matere in njenih malih otrok. Soudrženelec tega umora je bil Petrič Janko, vulgo Vokov iz Radovice pri Metliki. In samo kratek čas potem je bil zverinsko umorjen njen mož Stanko Kramarič, Bosc in še en drugi (vsi trije iz Rosalnic) na hribu Bosašovec nad Krašnjim vrhom pri Metliki... Jože Lon-

čarič (kmet) iz Rosalnic, umorjen 3. julija, 1942, d.; njegova žena Marija ter hčerka Anica, stara 12 let, obe ustreljeni 27. julija 1942 leta na polju (njivi), ko sta s srpi ročno želi pšenico. Je bil to boj proti okupatorju? Obe je ustrelil Matjašič Jože iz Rosalnic, ki je vstopil v partizane že v jeseni 1941. leta.

Premnogo je sličnih in podobnih primerov. Ti ljudje (voditelji) so odločali o človeški usodi nedolžnega prebivalstva in so izdali vse tiste dobronamerne pripadnike — člame OF proti okupatorju —, izdali s prisego zvestobe Stalinu in bojševizmu slovenskega kmeta in ves slovenski narod. Ti so sestavljali imenik „19“ na isti podlagi, na podlagi neresnice, kot sem jo doživljal sam — obsojen vojnega zločinstva na 20 let in ne dosti manj kot 12 let prestal v zaporu. Čas je že, da nova slovenska zakonodaja, izvoljena in potrjena od slovenskega naroda, RAZČISTI resnico „19“ in pokliče na odgovor vse tiste, ki so si umivali roke s krvjo nedolžnih Slovencev in Slovencev že 1941—1945 in pozneje. V imenu naroda so morili, ubijali, žive zažigali, požigali in kradli in NARODU morajo dati zato odgovor.

Janez Matašič

R. R. No. 1, Brooklin, Ont,
Canada

DOKUMENT K DOPISU JANEZA MATAŠIČA

Podpisana Milena Nemanič, roj. 5. 8. 1923, hči pok. Janeza Nemaniča, udeleženka NOB od 1942 dalje, članica ZZB NOV, stanujoča v Ljubljani, Kidričeva 8, dajem v zadevi Janeza Matašiča iz Krašnjega vrha naslednjo

I Z J A V O

Moj oče Janez Nemanič iz Svržakov pri Metliki je bil po belogardistih ubit 10. januarja 1943. Tega dne so prišli okrog 11. ure zvečer v našo hišo belogardisti, da bi aretirali mojega očeta Janeza Nemaniča. V hiši je bilo več belogardistov, med katerimi pa ni bilo Janeza Matašiča vulgo Hrvatovega iz Krašnjega vrha. Nek belogardist me je opozoril, da naj oče rajši pobegne, in tako sem uspela očetu svetovati, da pobegne. Moj oče je nato res pobegnil iz hiše, vendar so ga belogardisti zunaj hiše ubili. Kateri belogardisti so ubili očeta, meni ni znano.

Ob tej priliki so belogardisti aretirali tudi mene in mojo sestro Janjo Nemanič. Ko so naju s sestro belogardisti gnali proti Metliki, so se jim spotoma pridruževali drugi belogardisti, ki so bili v zasedah. Nekaj sto metrov stran od naše hiše proti Metliki se je skupini belogardistov pridružila tudi manjša skupina belogardistov, med katerimi je bil tudi Janez Matašič vulgo Hrvatov iz Krašnjega vrha. Le-ta se je pridružil na cesti pod klancem pri križu, kjer se odcepi pot v vas Čurile in steza ta vas Krvoški vrh. Janeza Matašiča sem šele tukaj opazila, dočim ga v naši hiši ali v neposredni bližini hiše nisem videla.

Belogardisti so naju s sestro prignali do bloka v Metliki, kjer so naju predali Italijanom. V Metliki sem bila v zaporih približno dva meseca, nakar so me Italijani izpustili, dočim je bila moja sestra Janja Nemanič odpeljana v Ljubljano in nato naprej v internacijo v taborišče Gonars v Italiji, kjer se je nahajala vse do kapitulacije Italije. Sama pa sem po izpustu iz zapora odšla v partizane, kjer sem kot terenka delovala v rajonskem odboru OP.

Znan mi je tudi primer uboja partizana, ki je bil doma iz vasi Radoviči ob Ko'pi. Bil je ubit spomladi 1943 (verjetno meseca maja) nekega jutra okrog 7,30 ure na poti iz vasi Radoši v vas Radovica. Deloval je v istem odboru kot jaz. Noč pred ubojem je prenočil v zidnici v Radoših. V isti zidnici je prenočilo še več partizanov. Ob odhodu omenjenega partizana iz preje navedene zidnice, smo vsi ostali bili še v zidnici. Ne daleč od te zidnice je bil partizan ubit iz zasede. Zaradi strelav smo takoj zapustili zidnico in tudi opazili tri bežeče belogardiste.

Partizani so takoj po tem uboju izvršili preiskavo, zaslišali več ljudi in nekaj jih tudi aretirali. Takrat je bilo ugotovljeno, da so ubitega pričakali v zasedi in ga ubili belogardisti. Zaradi tega uboja so bili po partizanih likvidirani sprotični belogardisti. Primer omenjenega uboja je bil takoj po partizanih raziskan in mi je dobro znano, da Janez Matašič pri tem uboju ni sodeloval.

Znano mi je tudi, da ni bil ubit noben Franc Nemanič iz Krašnjega vrha.

Sznarjena sem tudi z vsebino izjave moje sestre Janje Nemanič, ki jo je dala v kazenskem postopku proti Janezu Matašiču. Z gotovostjo lahko trdim, da se je moja sestra zmotila v imenu in da je po pomoti imenovala Matašiča. V času uboja Franca Nemaniča je bila moja sestra Janja Nemanič v zaporu oziroma v internaciji in sicer od 10. 1. 1943 pa do kapitulacije Italije. Tako moji sestri iz lastnega znanja ni znano, kako je bil ubit Franc Nemanič. Da se je moja sestra v svoji izjavi zmotila v osebi in namesto pravega ubijalca označila Janeza Matašiča, lahko trdim zato, ker smo takoj neposredno po uboju Franca Nemaniča ta primer raziskali in ugotovili, da so ga ubili takratni belogardisti.

To izjavo sem podala na željo zagovornika Janeza Matašiča, pripravljena pa sem nastopiti tudi kot priča pred sodiščem.

Ljubljana, 27. januarja 1969.

Milena Nemanič

DOMOBRANCI V ZDOMSTVU IN V DOMOVINI, NA PLAN! —
SVOBODNI SVETA, ZDRUŽITE SE! ZA BOGA — NAROD — DOMO-
VINO! — ZA TE IDEJE SMO NEKOČ ŽRTVOVALI KRI IN POZNEJE
PRI NJIH VZTRAJALI PROTI VSEMUPANJU — IN PREKO MUČE-
NIŠTVA NAŠIH MRTVIH JUNAKOV ZMACALI. — SEDAJ NA PLAN!

T A B O R — Z D S P B**Pred 50. leti!**

(Okrožnica za marec-april 1991.)

27. marca 1941 je bil pod vodstvom generala Simovića državni udar. Tedanja desničarska vlada je končno bila odstranjena po zaslugi osebnega pooblaščenca predsednika nevtralnih Združenih držav Roosevelta, polkovnika Williama Donovana. Britanski obveščevalni službi se ni posrečilo odstraniti tedanje jugoslovanske vlado, to je dosegel ustamovitelj ameriške obveščevalne službe (sedaj CIA) z britansko pomočjo.

„Jugoslavija je našla svojo dušo...!“ Tako se je izjavil Churchill. Sledilo je bombardiranje Beograda, v katerem je bilo ubitih nad 17.000 ljudi. Po vojni so pobrali Beograd z angleškim mestom Coventry, ne da bi povedali zakaj?! William Stevensen pa to pojasni v knjigi: „A man called intrepid“ — „Uničenje Coventryja je delo Churchilla, uničenje Beograda Roosevelta...“

Beograjskim masam, ki so demonstrirale in kričale po ulicah: „Bojje rat, nego pakt“*... so se izpolnile želje. „Balkanskemu sodu smodnika“ je polkovnik Donovan prižgal vžigalico. Kaj je sledilo vsi vemo. Jugoslovanska desnica je bila pokopana za 50 let!

Razumeti moramo, da za revolucijo in povolno klanje ne smemo samo dolžiti Sovjetsko zvezo, ki je bila zaveznik Hitlerjeve Nemčije ob času razpada Jugoslavije. V prvi vrsti je to krivda nesposobnosti političnega vodstva Jugoslovanskih narodov, se pravi kraljeva jugoslovanska vlada v izgnanstvu, ki je razpolagala z 145 milijoni dolarjev (tedanjih dolarjev) jugoslovanske zlate rezerve v New Yorku, s katero je svobodno razpolagal kralj Peter II. v svojih ljubezenskih avanturah.

Ako ta vlada, ki je bila lutka zaveznikov, ni mogla svobodno delovati, zakaj se ni vrnila v domovino na Ravno goro ali v Bosansko-hercegovske hribe in tam reševala Otašbino in svoje položaje? Če bi storila to in preprečila revolucijo, bi res služila narodom Jugoslavije, ne pa svojim tujim gostiteljem.

Pol stoletja pokopana politična desnica vstaja iz „groba“. To pa ni stara desnica, ki je mrtva. To je prebarvana „rdeča“ desnica, kar mora biti vsakomur jasno. Vprašanje je samo, koliko bo popravila krivico zadnjih 50 let narodu in koliko bo prikazala objektivno zgodovino; humanizem do pobitih nasprotnikov; odstranila krvavi pljunek rdeče zvezde s slovenske zastave, žigov itd. in koliko časa bo vzelo, da vzgoji nov rod, kateri bo, ali naj bi razumel besedo „DEMOKRACIJA“ v zapadnem smislu?

* To je bila akcija KPJ (Op. ur.).

V „balkanskem sodu smodnika“ zopet vre. Vprašanje je, kakšne interese imajo veliki, v prvi vrsti Združene države na Balkanu? Tam ni olja! Trg v Vzhodno Evropo je odprt in Titoizem je še samo preživela sekta. Jugoslovanski narodi hočejo svobodo, svoje države, a'i republike, kot so jim obljubili z masko „Osvobodilne fronte“ pokriti slovenski komunisti, ki so peli:

„Čez gore, poljane, po celem svetu naj doni:

Slovenija svobodna SOVJETSKA bodeš Ti!“...

Danes ni več Stalina v Sovjetskem imperiju. V Jugoslovanskem je še vedno za kulisami TITO. Slovenska politična emigracija pa je ob padcu komunistične centrale v Moskvi v podobnem položaju kot leta 1945 v Vetrinju in se zopet napaja z utopijo... Časi so se spremenili v toliko, da je maska zopet tista, kot je bila pred „Diplomatsko izjavo“! Čas pa bo zopet nekaterim prinesel razočaranje. Drugim prirojeno hlapčevstvo za sklado leče; mi pa upamo, da bo med nami več realistov, ki kot samorastniki g'ledamo v bodočnost z jasnimi očmi, treznim pogledom in upanjem, da se uresniči Svobodna slovenska država, v kateri je edino upanje za slovensko svobodo in demokracijo.

Za gl. odbor
Florijan Slak
tajnik

Pismo

Pravkar sem dobila pošto iz Slovenije: Raka pri Krškem, kjer ena sestra (nuna) tu piše za mojo teto, ki je čisto obnemogla. Stara bo 91 let. Zanimivo je to: „Veš Anica, tu je zdaj precej drugače. Odkrivajo se stvari. Kar je bilo skrito se zdaj odkriva. In to svobodno, brez pritiska. Naj Ti povem, kaj se je zgodilo tu v bližnji fari. O polnoči so štirje možje trkali na župnijska vrata. Župnik se je ustrašil in na hotel odpreti. Pa so zvonili in klicali dalje, da naj odpre, da so poiliteni. Komžno je te odprl. Vstopili so trije, četrti pa je vlekkel za seboj nakaj. Bile so vrče — polne človeških kosti. Povedal je, da je vse te ljudi ubil sam in jih zakopal. Vest pa je bila tako strašna vseh 40 let, da je grozno trpel. Zdal je čel, vse odkopal in prinesel te kosti v župnišče, da jih pokopljejo. Prosil je za spoved, nakar je bil ves iz sebe od sreče. Dal je za 100 sv. malž za te žrtve.

Pišejo se tudi knjige o strahotah, za katere se ni vedelo...

Pot do resnične sprave je še dolga... pa na poti nje smo. Treba ho še molitve in Marijine pobude na vse strani...

Imejte lepe praznike. Ob jaslicah si bomo zelo blizu.

Tople božične pozdrave

Tvoja

Anica

MINISTER IN POKOLI

(Nadaljevanje.)

Po tem samogovoru je Merkulovu že pohajala sapa. Žila na čelu mu je nabrekli'a, oči pa so mu gorele od mržnje in sovraštv'a.

„Se bojiš? Česa? Se bojiš dela? Pa čemu ti vse to govorim? Ti mi ne verjameš niti besede, jaz pa tebi ne. Ti si zame beli bandit, jaz pa za te rdeči izvržek. Toda, zdaj smo na vrhu mi rdeči. Tako je bilo leta 1920 in tako je zdaj — oblast je naša. Mi se ne varamo z upanjem, da bi Krasnova prevzgojili in ga spremenili v pohlevno sovjetsko ovčko; ti nas nikoli ne boš imel rad, toda mi te bomo primorali, da boš za komunizem delal, da ga boš gradil in to nam bo dajalo veliko moralno zadoščenje.“

Merkulov je utihnil in zapiklil svoja oči v očeta.

„Čemu ta dolgi uvod?“ je utrujeno odgovoril oče. „Jaz vse to razumem brez razlage, general. Dobro se zavedam, da sva v brezupnem položaju. Mridva s sinom eva vojaka; šla sva skozi boje in oba sva gledala smrti v oči. Narna je vseeno, na katerem vzporedniku, na sedemdesetem ali na stotem, naju s koso čaka smrt. Samo eno si očitam: zakaj smo zaupali Angležem? Vseeno ... moja glava bo padla...!“

„Ah! Če bi šlo samo za smrt!“ se je rogal Merkulov. „Pozabi na zveneče besede: vojaška smrt. To je zastarelo govoričenje. Smrt je šla mimo tebe, ne da bi te opazila. Da si pa zaupal Angležem, to je prava neumnost. To je narod kramarjev, ki bi prodali svojega najboljšega prijatelja, ne da bi pri tem trenili z očesom. Njihova politika je vlačugarstvo. Njihov Zunanji urad je javna hiša, kjer sedi premier — važna diplomatska 'madam'. Ti prodajajo življenje drugih ljudi za svojo lastno vest.“

„Kar se nas tiče, mi jim ne zaupamo, polkovnik. Zato smo vzeli vajeti v svoje roke. Oni se ne zavedajo, da smo jih mi premagali v šahu, zdaj pa bodo plesali po naši muziki, kot zadnji kmet pri šahu. Prej ali slej bo prišlo do odločilne bitke med komunističnim medvedom in zapadnim psom. Tedaj ne bo več usmiljenja za naše poslačkane, medene, klečepazne, suženjske zavezničke. Odleleli bodo k hudčevi materi z vsemi svojimi kraji, s svojimi tradicijami, lordi, gradovi, glasniki, s svojimi plemiškimi redovi, hlačnimi podvezami in belimi lasuljami.“

„Pod udarcem medvedje tace ne bo nič ostalo od teh, ki imajo še vedno upanje, da bo njihovo zlato vladao svet. Samo

naša zdrava, družbeno močna mlada ideja — ideja Lenina in Stalina — bo zmagała. Tako bo, dragi polkovnik!“

Po teh zadnjih besedah je Merkulov vstal in s svojo dlanjo trdo udaril po mizi.

Po podobnem nagovoru, ki je veljal sinu, Nikolaju Krasnovu, je Merkulov jetnika odslovil. Za tem je Nikolaj še enkrat videl svojega očeta v oktobru istega leta, potem pa nič več. Oba sta bila poslana v eno od delavskih taborišč na severu, kjer so trdi življenjski pogoji očeta uničili hitreje, kot je Merkulov predvideval.

To poročilo o razgovoru z Merkulovom, kakor vsi drugi navedeni pogovori, so povzeti po spominu. Čeprav je vsebina zelo dramatična, imamo trdne razloge, da jih v važnih podrobnostih sprejmemo za točne. Ko je Nikolaj Krasnov začel pisati te spomine, iz katerih je vse to povzeto, je dodal: „Čeprav je preteklo že enajst let, se je to srečanje z Merkulovom in vse, kar je rekel, tako vtisnilo v moj spomin, da sem gotov, da sem jih podal prav tako, kakor se je zgodilo. Morda sem kaj opustil, dodal pa nisem ničesar.“

Ta spomin v njem ni ostal tako popoln le zaradi izrednih dogodkov, ki so minili, tudi ne zaradi na leta dolgega samotarskega trpljenja, ki je vse, kar je doživel, vžgalo v njegovo zavest. Takoj po tem pogovoru je bil Nikolaj ločen od očeta in poslan v Lubianko, kjer je na svoje veselje našel atamana Petra Krasnova. General se je vdal v svojo urado, vendar ni skrival svojega upanja, da bo ta njegov mečak, ki je še mlad in močan, nekako preživel vse težave in se bo vrnil k svojim ljudem v zapadni svet. Nadaljeval je in mlademu možu dal sveta naročila:

Če preživiš, izpolni mojo zadnjo željo. Opiši vsa svoja doživljanja: karkoli vidiš ali slišiš in kogarkoli srečaš. Tako opiši, kakor si doživel. Ne pretiravaj hudega! Ne slikaj v napačnih barvah! Ne podcenjuj dobrega! Ne laži! Piši le resnico in imej svoje oči odprte. Tu, v teh okoliščinah ne boš mogel kaj napisati, nitj ne kratkih pripomb, zato rabi pamet za svojo beležnico in kot kamero. To je važno, zelo važno. Od Lianca do konca svoje poti trpljenja, vse si zapomni. Svet mora zvedeti vso resnico, kar se je zgodilo in kar se dogaja, od izdajstva in zahrbtnosti — do konca.“

Nikolaj mu je to sveto obljubil in, kot se more vzeti kot čudež, to obljubo tudi izpolnil, kakor mu je njegov stari oče napovedal. Nikolaj je bil več kot deset let v taborišču prisilnega dela, kjer je doživel še hujše stvari, kot mu je škodoželjni Merkulov našteval. Bil je med majhnim številom preživelih starih emigrantov, katere je Khruščev pomilostil in jim dal dovoljenje, da se vrnejo na zapad. Kmalu po božiču 1955 so ga v Berlinu izpustili na svobodo in je takoj odšel k svojemu bratrancu na Švedsko. Tam je sedel in ni nehal s pisanjem, dokler ni končal svoje zgodbe, točno kot mu je naročil stari romanopisec-general.

„Danes (tako končuje) je 28. januar 1956. Danes je točno mesec dni, kar sem prišel v svobodo, v svobodni svet, v Stockholm. V tem mesecu sem napisal svoje spomine. Pisal sem divje vsako noč. Zdelo se mi je, da vsak dan, ki me oddaljuje od tega mejnika, pobarvanega rdeče in belo in kronanega s peterokrako zvezdo, more izbrisati iz spomina ali doda nove vtise v duševno beležnico, katero sem zbral v USSR. Danes sem to knjigo končal. Ne vem, kdaj in v kakšnih okoliščinah bo izšla. Niti ne vem, kdo jo bo izdal. Vendar držal sem čeljubo, katero sem dal svojemu staremu očetu v kletni kopalnici v ječi Lubianka.

Čez eno leto je knjiga izšla v ruskem jeziku pri ruski emigracijski založbi v San Franciscu. Čeprav so jo Rusi povsod radi brali in je v slabem angleškem prevodu izšla leta 1960 v New Yorku, v širokem svetu ni našla pravega odmeva. Ko je pisatelj dovršil svoje delo, je po enem letu na posledicah sibirskega trpijenja umrl v Argentini.

Morda se je Krasnovu in vsem okrog njega zdelo, da je vse skupaj nepomembno, vendar stari general je imel prav: knjiga je ostala in daje pričevanje, ki se ne da uničiti. Predvsem, ohranil se je izredni razgovor z ministrom za javno varnost Merkulovim.

Merkulovo kričanje, kakor ga podaja Krasnov, je izrazit primer splošnega sovjetskega mišljenja. Besede, ki jih rabi, so pravzaprav iz tistega časa: v njihovem prizvoku je neka nadutost, želja po krutosti in obvezno bobnanje o nepremagljivi sovjetski moči, ki se od besede do besede ujema z deklamiranjem tiste dobe. Zaznamo ljubezen do laži zaradi laži, veselje nad zaslepljenostjo pametnih ali oboževanih ljudi na oblasti. Vpričo višje kulture stare Rusije in zapadne Evrope priznavajo svojo manjvrednost, namesto tega pa kažejo zasmehljiv sarkazem in občutek mladostne moči, ki bo vse uničila.

Istega meseca, ko sta Krasnova imela svoj razgovor z Merkulovom, je eden od njegovih podložnikov, major Tihonov v isti ječi zasliševal voditelja poljskega odpora, Zbygniewa Stypulkovskega. Naglas in vsebina Tihonovih groženj sta bila ista, kot njegovega poveljnika Merku'ova. „Ko sva govorila o moji možni obsodbi,“ je zapisal Stypulkovski, „je Tihonov rekel: 'Lahko je umreti, ni si pa lahko predstavljati svojega dolgega življenja v sibirskih taboriščih'“. Nekako zaničevalno je dostavil:

Le česa še čakaš? Na vojaški spopad med Rusijo ter Veliko Britanijo in USA? To so sanje. Predno do tega pride, boš že gledal na dogodke z drugega sveta. Nikoli ne bo vojne z Veliko Britanijo, uničili jo bomo na drug način. Ko bomo stopili na prag Indije, se Britanija ne bo več premaknila. In kaj naj Britanija v takem slučaju stori? — To je orjak, mi pa mu bomo pomagali, da bo umrl naravne smrti.

V svojih razmišljanjih Merku'ov ponavlja, kako je ta britanski zaveznik izdajalski in hinavski: podkupnina, neznačajnost in prezir se prepletajo

v njegovih ocenah. Če je v tem njegovem gledanju kakšen odsev ostalih sovjetskih voditeljev, potem je jasno, da, karkoli je že bil razlog za britansko predajo, to ni zbudilo ne hvaležnosti ne kakšne spodbude za povračilo, ampak samo prezir in mezaupanje. V njegovih izrazih ni nobenega namiga, da bi Britanci prejeli kakšno povračilo za svojo izredno uslužnost.

Kljub zmagi boljševikov in žalostnemu življenju „belih“ emigrantov ter dejstvu, da so bili Krasnovi popolnoma odvisni od njegove milosti, je bil Merkulov obseden od strupenega maščevanja do, kot je on to jemal, njihovega ponašanja z višjo kulturo in izobrazbo. Morda je bil to eden od razlogov, ki je sovjetske voditelje napravil tako izredno odločne, da vse uničijo, kar pa se je tujcem zdelo le prazna grožnja.

Morda je v Merkulovem samogovoru najbolj značilno to, ko namiguje na britansko osebnost, ki je „bele“ izdala v njegove roke. Njegovo namigovanje kaže, da je osebno poznal tisto skrivnostno osebo, ki je na britanski strani z njim vodila tajna pogajanja. Ob času zaslišanja v Lubianki, 4. junija, je bil tajni dogovor, ki je tudi stare emigrante vključeval med sovjetske državljane, star komaj tri tedne. Tako je bil Merkulov, ki je poklical Krasnove, da je triumfiral nad njihovo nesrečo, tisti, ki je s sovjetske strani vodil te izredno delikatanne in važne dogovore, ki so se vršili za hbiti britanske in ameriške vlade in njihovih vojaških oblasti v Sredozemlju. Pri tem naj bi sodelovalo čim manj ljudi, on pa je dejansko zahteval, da je bil v vsem na tekočem, vedel je celo za pročmjo, katero je general Krasnov v francoščini napisal v kensingtonski ječi v Spitba'u. Sovjetski vojni aparat je bil brez dvoma zelo točno obveščen o podrobnostih predaje Kozakov. Kot je neki bivši agent SMERSH-a izjavil: „Naši NKVD agenti so bili s Krasnovimi že dolgo časa. Izdajali so se za protisovjetske kozakiške oficirje, ki so prešli na nemško stran in bili vrnjeni z drugimi vred.“

Da je Krasnov lahko ohranil v spominu Merkuovo izražanje, je zelo verjetno. Krasnov tudi ni imel vzroka, da bi britanski Zunanji urad imel za svojega izdajalca, ker Kozaki o Jaltski pogodbi niso nikogar vedeli. V kolikor so vedeli, so mislili, da je ukaz za repatriacijo prišel od Churchilla, izpolnil pa ga je Alexander po rednih vojaških kanalih.

Prav tako ni verjetno, da bi se Merkulov pritoževal čez Zunanji urad, češ, da je ta pobudnik Jaltske pogodbe, v katero je on podtaknil vprašanje vračanja „belih“ emigrantov. Britansko uradno stališče, da je za repatriacijo Rusov potreben pogled o državljanstvu, je bilo vedno nespremenjeno, saj so bili sovjetski zastopniki, ko so hoteli pograbit več, stalno opominjani, naj ne gredo preko svojih pravic. Prav tako, če bi bila namerna vključitev predaje „belih“ emigrantov med Kozaki neka ad hoc vojaška pogodba, narejena v 5. korpusu ali v Osmi armadi, potem bi Merkulov ne imel vzroka v to sceno vleči neko „madam“ v Zunanjem uradu.

Za Merkulova je bil razloček med dvema operacijama čisto jase: eno je britanska vlada odobrila, drugo pa prepovedala. Ko Merkulov govori o „kupovanju in prodajanju lastnih prijateljev“, ne more na sovjetske držav-

ljane, ki so bili vrnjeni po jaltski pogodbi. Merkulov nikakor ni mogel misliti, da ima Britanija kakšne obveznosti do sovjetskih ujetnikov, med katerimi so mnogi služili v nemški vojski. Tudi ni mislil, da je njihova predaja kakšna izdaja, saj so bili vrnjeni v državo, kamor so spadali.

Merkulove besede namigujejo, da je on vedel, da so bili stari emigranti prodani po neki vpivni osebi, ki je bila v zvezi z Zunanjim uradom. Čudno je, da te osebe ni omenil po imenu. Njihov „Foreign office“ (angleški izraz) je javna hiša, kjer sedi ali vlada „Premier“ kot velik državnik-diplomat kot „madam“. Na prvi pogled bi bilo to namigavanje na tajnika Zunanjega urada, Anthony Edena. Vendar so tu razlogi, ki govorijo proti takemu sklepanju. Dejansko je nemogoče, da bi pri tajnem pogajanju za predajo „belih“ Rusov Eden igral kakšno vlogo. Že 13. aprila je odletel v Združene države na pogreb predsednika Roosevelta, potem pa se je udeležil konference v San Francisco. V Anglijo se je vrnil šele 17. maja, tri dni potem, ko je bila zarota v Celovcu že končana. Tudi je neverjetno, da bi bil Merkulov tako neveden, da bi britanskega zunanjega ministra imenoval „Premier“. Protokolne formalnosti so Sovjetom na splošno zelo pri srcu. V tem primeru je bil Merkulov tisti, ki je v vojnem času igral važno vlogo pri urejanju obiskov Churchill'a in Edena v Sovjetski zvezi, zato je imel dosti prilike, da se je naučil rabe pravih naslovov. Končno, lahko je Merkulov rabil naslov, ki je bil v splošni rabi, morda kot „načelnik“ ali „horzjajn“ (šef).

Ker ruščina nima spolnika, je lahko rekel „nek premier“ ali samo „premier“. Ima pa ta beseda lahko dvojen pomen: lahko se rabi kot „prvi minister“, ali glavni igralec, ki je zvezda. Merkulov tu ta izraz rabi v zaničljivem pomenu, omalovačuje človeka, uradnika, ki slabo opravlja svojo službo.

Celotna vsebina Merkulovega dolgega govora kaže, da je gledal na brezimnega organizatorja predaje „belih“ kot na glavnega igralca. Pri tej predaji belih v smrt so ta in njegovi sodelavci šli veliko dalje, kot da so samo sodelovali z zakoniti sovjetskimi interesi ali izpolnjevali diplomatske obveznosti; oni so prodali svojo lastno vest... Ker rabi besedo „javna hiša“, verjetno misli na pokvarjenost teh ljudi in na spolnost — kar je NKVD vedno zelo hitro izkoristila v svojo korist. Končno, Merkulovo rabo izrazov iz šahovske igre lahko razumemo tudi tako, da njegova potera ni toliko uspeh ugodnega odgovora na odločno zahtevo, ampak je sad cele vrste prevar, ki so privedle do sporazuma, ki ne bo v britansko korist.

Mladi Nikolaj Krasnov je preстал svojo preizkušnjo, ker je bil še mlad in zdrav. Nihče drugi, ki je s to elitno skupino odletel v Moskvo, ni bil tako srečen. Njegov oče je čez nekaj mesecev umrl v nekem taborišču na severu. Članopis Pravda je 17. januarja 1947 objavil, da je vojaško sodišče sodilo in obsodilo naslednje „agente nemške vojaške obveščevalne službe in voditelje oborožene Bele garde v času državljanske vojne: Ataman P. N. Krasnov, general Bele armade; A. G. Škuro, poveljnik „Divje divizije“; major-general Bele armade Princ Klich Sultan-Ghirey; major-general Bele armade S. N. Krasnov in major-general T. I. Domanov; poleg teh še general nemških SS Helmuth von Pannwitz...

Samo Sovjeti vedo, zakaj so iz majorja Domanova v rdeči armadi naredili generala v Beli armadi, in zakaj so iz generala von Pannwitzta naredili častnika SS čet. Ta dolgi presledek 18 mesecev, od junija 1945, ko so prišli v Moskvo, do njihove usmrtnice, je treba pripisati dolgemu zasliševanju. Zanimive izmišljotine v sovjetskem časopisju povedo n. pr., da je bil general Peter Krasnov natančno zaslišan o njegovih akcijah iz časa, ko je 1917. leta skušal zatreti prvo boljševiško skupino proti Kerenskemu.

Teh šest generalov so obesili na dvorišču ječe Lefortovo v Moskvi, verjetno po načrtu, katerega je tako grafično opisal Merkulov.

Ti generali, ki so bili takoj v začetku doleženi za to posebno obravnavo, so bili od ostalih častnikov ločeni že takoj ob prihodu v ječarno v Judenburgu. Ostale so spraševali in zasliševali, vedno pa so bili registrirani v priidužnosti starih emigrantov. Kmalu za njimi so Angleži pripeljali polne tovornjake kozoških žcna, ki so kriče zahtevale videti svoje može, brate, očete in sinove. Ponoči so prihajali agenti NKVD in iskali določene častnike. Jemali so jih ven, potem pa so izgnili. Dnevno so pobrali skupine po sedemsto do osemsto ljudi in so jih odpeljali proti vzhodu. S prvimi trans. porti so odpeljali množico žena in otrok in so jih tako za vedro ločili od moških.

Med potjo od Judenburga do Graza so v te vlake vdirali tako rdeči vojaki kot NKVD policija, ki so kradli in preteпали posamezne Kozake. V Grazu so ujetnike natrpali v velika, z žico ograjena taborišča, kjer so se ponovno vršile preiskave o osebnih podatkih. Tu je bilo dosti samomorov tistih, ki so si živo predstavljali svojo bodočo usodo. Stražni stolpi so stali okrog taborišča in če se je kdo približal ograji, so jih brez opozorila potrestili. Britanski vojaki, ki so dovažali te begunce, so bili priče, kako so pijani rdeči stražarji kar na slepo z mitraljezi streljali v nagneteno množico. Star častnik, emigrant, je videl, kako je bil sedem ali osem letni fantek ustreljen vpričo svoje matere. Nevedoma je zašel v to prepovedano cono, ker je hotel na stran. Stražar je prišel iz stolpa, vrgel fantka na tla pred zbegano mater in jo oštel, zakaj je otroka pustila, da se je oddaljil od nje. Otrokovno telo so odnesli, materi pa niso pustili k pogrebu njenega sina.

Sredi taborišča v Grazu je bilo opuščeno podzemno zaklonišče proti letalskim napadom. Ta kraj je NKVD zdaj uporabljala za mrtvaško ulico za vse tiste, za katere so iz enega ali drugega vzroka določili, da ne gredo naprej. Vsak dan so po cele skupine odpravili v neznan kraj. Po taborišču so ljudje veliko ugibali, vendar je usoda ljudi, ki so „tako odpotovali“ ostala skrivnost.

Ko je za vsako skupino prišel čas, da odpotuje proti vzhodu, so jih odgnali do pripravljenega vlaka ter po 54 ali 56 oseb stlačili v zamrežene živinske vagone. Na vsaki postaji so stražarji NKVD skočili z vlaka, se postavili v vrsto na obeh straneh, drugi pa so s kladivi razbijali po stenah, da so se prepričali, da ni komu uspelo odtrgati kakšne deske. Za jetnike, ki so bili pritisnjeni ob stene, je to neprestano bobnanje bilo zelo mučno,

toda njihovo vpitje, naj prenehajo, je le podžigalo krohot stražarjev tam zunaj.

Vlaki so drveli skozi Ogrsko in Rumunijo, skozi deželi, ki sta bili opuščeni po vojski, zdaj pa vsrkani v socializem. Kljub strahu so se emigranti čutili osramočene, ko so videli, kako so sovjetski vojaki nosili kupe lesa, pokradenega iz kmečkih domov v kapitalistični Vzhodni Evropi. Nazadnje so po štirih ali petih dneh potovanja spet prispeli do nekakega taborišča na sovjetsko-rumunjski meji. Tam so jih razkužili, nemški ujetniki pa so jih ostrigli.

Potem so posedli v skupinah po tristo ali štiristo skupaj, deset metrov vsaksebi, zastraženi od čekistov, ki so jih varovali s strojnicami v rokah. Nek visok, čokat polkovnik jih je nagovoril. Stari emigrant, N. Bezkaravajni, ki se je pozneje vrnil na zapad, nam daje podrobno poročilo o svojem trpljenju in opisuje, kako jih je ta polkovnik nagovoril:

„Tovariši! Prišel sem iz štaba NKVD v Moskvi, da vas poučim. Mislim, da bi vi vsi radi vedeli, kaj oni tam pravijo. Tovariši, ne bom vam tega skrival, vi vsi ste na poti v Ural.“

Ob tem vljudnem nastopu se je Bezkaravajni skorajšil in je dejal: „To se pravi, da gremo v Sibirijo.“

Zavaženi čekist je mirno odgovoril: „Tudi Sibirija je v Sovjetski zvezi. Da, tja greste. Nočemo vas ločiti od vaših družin. Ko pridete na mesto, ki je za vas že pripravljeno, pridite svojim družinam, naj pridejo za vami, in mi jih bomo skušali takoj spraviti za vami.“

Bezkaravajni je prosil, če lahko spregovori.

„Daj, govori!“ je odgovoril polkovnik.

„Kakšen je položaj ljudi, ki bi me smeli biti vrnjeni; ki so prišli sem po pomoti?“

Samo neprijeten smehljaj se je pojavil na njegovem obrazu, ko je vprašal: „Ali si ti stari emigrant?“

„Da“ je odgovoril Kozak, ki ga je že prevzeło upanje, „sem stari emigrant in bolgarski državljani.“

Polkovnikov humor se je povečal: „Če si ali misli, bojeval si se proti nam in moreš kot vsi drugi ujetniki prestati svojo kazen. Če bo bolgarska vlada zate prosila, te bomo vrnili.“

„Pa boste bolgarski vladi povedali, da sem tu?“

Polkovnik ga je samo pogledal, skomignil z rameni in odšel.

Zadnji del te dolge poti so ujetniki preživljali v zatohlih, natlačanih živinskih vagonih, kjer so dan in noč lovili sapo in si želeli požirka vode. Bilo pa je znano, da so Sovjeti poskrbeli tudi za to, da krajevno prebivalstvo ni zvedelo, kakšne ljudi prevažajo. Tako so vlaki po ves dan stali na odprtih stepah, ponoči pa peljali skozi večja središča in mesta. Poleg Bezkaravajnega je bil Kozak, znanec, ki je v svojih budnih urah molil, ali pa ogledoval sliko svoje hčerke.

Da so ujetniki trpeli tako žejo, je bila več kriva nemarnost kot hudo-

bija. Glavna jed je bila kos slane ribe, za tem pa malo umazane vode, ki so jo prinesli v zarjavelem loncu. Ni bilo dolgo, ko je tudi ta pičle hrane zmanjkalo, Bezkaravažni pa naj opiše mukе, ki so sledile:

Ljudje so sedeli z odprtimi usti, težko so dihali v zadušljivem zraku in od sime žeje. Pot je kapljal od naših teles. Jeziki so nam otekli, postali so trdi, da smo jih komaj gibali. Ljudje so postajali divji in so začeli kričati: „Voda!“ Kot na znak, so začeli vsi naenkrat razbijati po stenah vagonov s posodo in konzervnimi škatlami ter vpili: „Vode! Zakaj nas tako mučite?“

Kričanje 4.500 jetnikov, zaprtih v kakih 50 živinskih vagonih, je bilo nekaj groznega. Stražarji so ostali nekako brezčutni; odgovorili so na edini način, ki so ga poznali: poskakali so iz vlake in strojnečice naperili na vlak. Vendar vršič je bil večji kot pa njihove grožnje. Žeja je jetnike prignala ob pamet. Borili so se za vsako odprtino, ki so jo videli, lovili sapo in prosili vode. Obup je naraščal, cele skupine so razbijale po stenah vagona in so poskušali odtrgati z okna mrežo. Nekemu Kubanskemu Kozaku je uspelo poriniti glavo skozi žico in je kar požiral vroč zrak, ki je prihajal od zunaj. Grozili so, da bo ustreljen, če se ne umakne, a on se za to ni zmenil. Salva strelov mu je razbila glavo in padel je nazaj v vagon.

Ljudje so za hip utihli in zrlí v mrtvo telo na tleh.

Kar naenkrat je tihino pretrgalo grozče mrmranje: „Rablji! Morilci!“ Spet smo se s sovraštvom in kletvijo spomnili Angležev, ki so nam pripravili vse to trpljenje. Nekoli nisem niti enkrat slišal Amerikanca ali kakega drugega zaveznika, da bi ga tako preklinjali. Vse sovrašтво, vsa mržnja, vse prekletstvo je letelo na Angleže.

Tedaj so čekisti začeli odpirati nekatere stare vagone, ker so se bali, da stene ne bodo vzdržale razbijanja od znotraj in so streljali na slepo. Ranjenega Kozaka so potegnili ven, mu poslali v glavo še eno kroglo in pustili v travi ob progi.

Vode še ni bilo od nikjer, toda, kar se je obupanim ujetnikom zdelo kot čudež, nenadoma se je vlił dež. Začel se je divji boj, kdo bo skozi mrežo pomolil svoj vrč, svojo roko, svojo glavo... in Bezkaravažni ni mogel nikoli pozabiti tega čudežnega blagoslóva, ko je na njegovo lice padlo nekaj kapljic dežja. Na srečo je čez štiri ure prisopihala lokomotiva s pičlo zalogo vode — 18 litrov vode so razdelili med skupine po devetdeset ljudi.

To grozno potovanje se je vlečlo, tako se je zdelo, še nekaj tednov. Od časa do časa so vstopale skupine NKVD-jevcev in preiskale ljudi. Pri tem so jih pretepali in ropali predosem oslabele, ki po toliko tednih sedanja in čepenja že niso mogli več hoditi. To trpljenje se je nadaljevalo vse do 10. avgusta, ko je vlak prispel v Osinniki, mesto v Centralni Sibiriji. To dvomesečno potovanje, strašno kot je bilo, je bilo le uvod v še veliko hujše trpljenje.

(Sledi)

Ivo Žajdela znanec iz sosednje ulice

(Nedeljski dnevnik, 24. 3. 1991.)

Februarja letošnjega leta je v Ljubljani začel izhajati štirinajstdnevnik „NOVO JUTRO“, čigar pobudnik, urednik itd. je nam že poznani časnikar Ivo Žajdela. 24. marca pa je „Nedeljski dnevnik“ seznanil svoje bralce podrobneje z njim v svoji rubriki „znanec iz sosednje ulice“. Ker smatramo, da je članek vseskozi zanimiv tudi za bralce „Tabora“, ga na tem mestu ponatiskujemo. Op. ur. „Tabora“.

Radoveden sem bil, kakšen je mož, ki nas v zadnjem času vodi po naši lepi deželi od grobišča do grobišča. Epoho, ki se je pogreznila v zatočnost, je začel znova pisati. Apostol je, kajti njegova gorečnost na tem področju je neizmerna. Kaže, da bomo še veliko tega deležni. Cesta je zanj dovolj široka, saj pelje iz preteklosti, v prihodnost pa samo trasa. Imperfekt je nedovršeno pretekli čas. „Jutro“, njegovo, novo, bo to raziskovalo in razodevalo. Smer je jasna. Kompas mu vztrajno kaže, kam hodi, posebno pa še, kako. Uvertura je za njim.

Nisem pričakoval, da je tako mlad. A, čudovito! Rodil se je leta 1960 v Vidmu pri Ščavnici. Oj, koliko znamenitih ljudi je od tod doma: dr. Korošec, Kocbek, Krefti. Čedni mladenič je prikimal, ko sem mu rekel: Priek? Izza oblaka skozi okno je posijalo marčno sonce. Lani je Ivo Žajdela veliko pisal v Demokracijo. Odšla je z (avnega prizorišča. Zdaj ima status samostojnega kulturnega delavca. Je pa izdajatelj, glavni in odgovorni urednik časnika Novo Jutro. Prva številka je izšla 6. marca letos.

Zanimivo je, da je Ivo Žajdela kot „pibomac“ izstopil iz vojaške akademije. Potem sem šel na pedagoško akademijo v Maribor, pravi, postal sem predmetni učitelj za zgodovino in geografijo v Jutomerški osnovni šoli. Nekaj časa sem bil brezposeln, 87. leta prišel v Ljubljano. Bil sem knjižničar,

v Demokraciji sem sodeloval, dokler je izhajala, potem mi pa ni drugega kazalo, kot ustanoviti lasten časnik.

Tri mesece je delal kot zamorec, da je dobil vse potrebne dokumente za izdajo časnika, takorekoč brez pare v žepu. Naklada prve številke je bila 7000. Cena izvoda 20 din. Časnik je bil razgrabljen v treh dneh.

Žajdela pravi: časopis bo pokrival ozko področje. Natanko vem, česa sem se lotil. Smo v takšnem času, ko se bo še marsikaj pisalo, prav s tega področja, ki ga pokriva Novo Jutro. To bo kruto, vendar, kaj pa danes ni kruto!

Ivo Žajdela je poročen in ima dva otroka. Ozrl sem se po prostoru, v katerem deluje izdajatelj in urednik novega slovenskega časnika. Na prostoru nekaj kvadratnih metrov so pralni stroj, pomivalno korito, visok stolček za dojenčka, hladilnik, tranzistor, na steni kozarčki z dišavami, nepomita posoda, plinski štedilnik, rože na okenski polici, na steni umetniška slika, toplomer, panjska končnica, miza, pisalni stroj, kavč na njem rokopisi, papirji, časniki, na polici na stenah pisma, ki jih Žajdela dobiva iz vse Slovenije in v katerih se mu ljudje rahvaljujejo za njegovo delo in ga častijo.

Delati mora kot volk (slikovito povedano), kajti poleg skrbi, da bo časnik redno izšel, napiše svojega časnika več kot 80 odstotkov sam, zato v prvi številki pod članki mnogoli podpisov: Ivo Žajdela. V samozaložbi bo izdal (rokopisi so že v tiskarni) dve knjigi: Komunistični zločini na Slovenskem in Sv. Urh — druga plat zvona.

Ivo Žajdela je po svojem načinu premišljevanja zgodovinar, ki želi s svojo resnico takoj med ljudi, publicist, ki analizira dogodke in ljudi, ki sta jih prikrivala molk ali zemlja. Urednika sem si dovolil opozoriti, da ga me čaka najbolj prijetna prihodnost: v poklicnem delu pa da bo nedvomno mnogo bolj pomembna točnost kot objektivnost.

Nato je potrkalo na vrata. Pred njimi je stal neznan moški rahlo upognjen, srednjih let, s svetlimi buki. Ivo Žajdela ga je povabil naprej. Zvedela sva, da je sorodnik pokojnega Staneta Semiča-Dakija. Ker je bilo o njem v prvi številki Novega Jutra objavljeno krajše pismo, v katerem dopisnik uporablja hudo in težko besedo, je Dakijev sorodnik protestiral. Pogovor med Ivo Žajdelo in njim je trajal poldrugo uro. Bil je ves čas na robu nečesa, kar ni spominjalo na spravo.

Ivo Žajdela kot publicista, založnika in pisca čaka še nedvomno veliko takšnih intervencij, kar seveda, kdor je to sam doživljal kot urednik, pomeni nenehno stresno počutje.

V kratkem se bo izdajatelj Ivo Žajdela preselil; pojdem v Sostro, pa tudi uredniški prostor bom dobil takšen, kot se spodobi.

Miran Sattler

Dr. Tone Ferenc:

**„Najrelevantnejše gradivo o domobrancih
je uničeno“**

Ko bo spregovoril Matija iz Ozne

BRITANSKI ARHIVI SO ŽE ODPRTI, ARHIVI RDEČE ARMADE PA
ŠE NE ● O KONCU VOJNE VE TUDI AMERIŠKA CIA ● IZ PODGORJA
IN PLIBERKA SO VRNILI Z ŽELEZNIŠKIMI TRANSPORTI 10.500
DOMOBRANCEV

(„Večer“, 28. nov. 1990.)

Ne gre samo za kritično gledanje na nekatera dejanja in dogodke v obdobju od 1941 do 1945 ali samo za omalovaževanje nekaterih dejstev, temveč za popolno zanikanje upravičenosti narodnoosvobodilnega boja, je menil dr. Tone Ferenc, zgodovinar in znanstveni svetnik v Inštitutu za povojno zgodovino v Ljubljani, na predavanju, ki ga je imel v mariborski Univerzitetni knjižnici v okviru predavanj o slovenski novejši zgodovini!

Slovensko zgodovinsko pisje vojnega obdobja je naredilo mnogo, glede na potrebe po celovitejši sintezi pa vendarle premalo,“ meni Ferenc. Vzroki za ta primanjkljaj so: dolgoletno obojno sekularstvo do mladih zgodovinarjev, neudeleženi v NOB; pomanjkanje ustreznih zgodovinarjev za raziskave ključnih oz. temeljnih del, nedostopnost nekaterih vrst arhivskega gradiva v jugoslovanskih arhivih in zavodih in postopno odpiranje tujih arhivov. Slovenski raziskovalci zgodovine se nismo in se tudi sedaj ne čutimo uradne zgodovinarje.“

● TUDI AMERIŠKA CIA

Po 20 letih zbiranja gradiva je znani slovenski zgodovinar, čigar raziskovalno delo temelji izključno na pisnih dokumentih in nikoli na ustnih predvidevanjih, namigih in pričevanjih, ugotovil, da še vedno ni dostopno vse gradivo, ki bi lahko razjasnilo nekatera ključna vprašanja o koncu vojne, pobjah v tistem obdobju in o delovanju slovenskih domobrancev.

Tako je znano, da so že odprti britanski arhivi, medtem ko arhiv Rdeče armade še ni. Navzlic nemški doslednosti in natančnosti gradiva, ki bi prikazovalo razmerje sil ob koncu vojne na Slovenskem, razpoloženje Slovencev do vojne in sovražnikov, tudi nemških dokumentov ni. Nekaj podatkov je sicer na voljo, je menil dr. Ferenc, vendar so to pričevanja nemških ujetnikov. Podatke zdaj posreduje tudi ameriška CIA, in sicer od policijskih, vojaških in političnih poveljstev iz Jugoslavije.

Ko je zgodovinar nanizal nekaj „odprtih“ in tudi že vrsto znanih vprašanj o ureditvi avnojske Jugoslavije in o sedanjih apetitih vladajočih jugoslovanskih avtoritet, je začel s temo, ki so jo ljudje, zbrani v UK, najbolj pričakovali — pobji slovenskih domobrancev in pripadnikov drugih oboro-

ženih formacij v letu 1945. „To je bilo dolgo tako imenovana tabu tema,“ je lakonično ugotovil zgodovinar, „in je naše zgodovinopisje ni moglo obravnavati. Nismo imeli dostopov do arhivskih virov, prepovedano je bilo tudi nabavljati literaturo slovenske politične emigracije. Marsikomu ni znano, da sem se kot ravnatelj inštituta za novejšo zgodovino leta 1973 zelo zavzemal za inštitutovo legalno nabavo emigrantske literature. Imel sem ustrezna priporočila od CK ZKS in republiškega sekretariata za notranje zadeve, vendar je bil Zvezni sekretariat za notranje zadeve pripravljen dati informacije le za vsako publikacijo posebej. V inštitutu smo se zato odrekli Beogradu.“

Konec 1984 je skupina, ki jo je najbrž ustanovilo Predsedstvo SRS, začela zbirati podatke o delovanju Ozne in o pokolu slovenskih domobrancev takoj po vojni. Po samomoru nekega pripadnika Ozne je skupina prekinila delo, je pripovedoval dr. Ferenc, takrat je Spomenka Hribar začela pobudo o narodni spravi. Leto pozneje je izšel še članek Nikolaya Tolstoya Če'ovška zarota in vsi ti dogodki naj bi bili sprožili nov tok dogajanja o zgodovini po drugi svetovni vojni.

● 10.500 VRNJENIH DOMOBANCEV

Ker je zdaj že toliko novega in menda tudi veliko dokazanega in razjasnjenege, bo jugoslovanska zgodovina morala o tem objektivno spregovoriti, je obnovil svojo staro misel dr. Ferenc in rekel: „Britanski viri navajajo različne številke vrnjenih slovenskih domobrancev, vendar je najbolj zanesljivo število 10.500. Od približno 6000 civilnih beguncev se jih je skupaj z domobranci vrnilo okoli 600. Vrnjeni so bili z železniškim transportom od Podgorja in Pliberka v dneih od 27. do 31. maja 1945.“ Dr. Ferenc je še rekel, da je veliko novega o vrnjenih jugoslovanskih kvizlingih zapisanega v dveh knjigah britanskega brigadirja Confie'da iz Londona. Predstavitev teh knjig je bila oktobra letos v Londonu in dr. Ferenc je povedal, da je v knjigi veliko takega gradiva, ki ga na primer Tolstoy še ni videl.

V Ljubljani obstaja delovna skupina, je pojasnil, ki ima nalogo odgovoriti na 35 vprašanj o dogajanjih od jeseni 1943 naprej, o domobrancih in slovenski politični policiji. Saj je pregledal že veliko gradiva, denimo kartoteke od leta 1942 do 1944, videl je dokumente o Vasu, domobrancih in tedanjih političnih funkcionarjih. Podatke je primerjal, in sicer kartoteke o domobrancih, z belo knjigo iz Vetrinj. Čez tisoč imen sovпада iz enega in drugega vira, je ugotovil dr. Ferenc. Pregledal je tudi zapisnike zaslišanj o raztrgancih, sokolih in drugih. Zapisnikov o zaslišanih domobrancih je v arhivih zelo malo in ker je pregledal skoraj že vse zaporne knjige iz Maribora, s Studencev, iz Ljubljane in Škofje Loke iz leta 1945, je ugotovil, da sta relevantni zaporni knjigi iz Ljubljanskih zaporov in iz kočevskega taborišča.

Kazenskih registrov pa ni dobil s Teharij, iz šentvika nad Ljubljano in Škofje Loke. V teh zaporih so bili namreč zaprti iz Vetrinja vrnjeni domobranci. Ker gre pregledovanje arhivskih dokumentov h koncu, je dr. Fe-

renc prepričan, da je bilo „najrelevantnejše gradivo o usodi slovenskih do-
mobrancev uničeno, in sicer že pred desetletji.“

Če je Ferencova ugotovitev točna, se bo raziskovanje hudih časov in
pokolov leta 1945 moralo preusmeriti drugam k iskanju grešnikov, ki so uni-
čili dokumentacijo. Morda bomo zanje zvedeli, ko bo spregovoril Ivan Maček-
Matija. Zanj je namreč dr. Ferenc na pobudo parlamentarne skupine, ki raz-
iskuje položaj po vojni in politične procese, sestavil 41 vprašanj.

Dr. Tone Ferenc v Mariboru ni razkril „velikih skrivnosti“. Najbrž ni
mogel, kajti čaka na Mačkovo izpoved. Morda bo kdo izmed udeležencev Fe-
rencovega predavanja vprašal, kaj pa je s tisto mislijo o Titu in Dubajiću.
Zgodovinska dejstva dvojice so znana in zato je tudi znano, da je pokol so-
vražnikov partije in nove komunistične Jugoslavije ukazal Tito, izvrševal pa
Dubajić. Take preproste interpretacije izvrševanja Titovih nalog si seveda
zgodovina ne more privoščiti — zato ni nič presenetljivega, da zgodovina
to vprašanje še raziskuje.

Pripravil: Zdenko Kodrič

Društvo za ureditev zamolčanih grobov v Sloveniji

Tajnik Zveze TABOR je prejel sledeči dopis:

V sodelovanju z g. Udovč Vincencem iz Ljubljane, smo prišli do Vašega
naslova in si Vam dovoljujemo pisati in sporočiti, kot sledi: Tu v domovini
— Sloveniji nam je uspelo ustanoviti in registrirati Društvo za ureditev
zamolčanih grobov v Sloveniji, ki ima zelo široko dejavnost. Zato Vam v pri-
logi pošljamo Pravila in Sklep o registraciji našega Društva. Dopis z ena-
kim gradivom smo poslali tudi g. dr. Petru Urbanu in Mery Robernak iz
Montreala, Quebec, z željo da tudi v Canadi razširite naše Društvo s član-
stvom tako, da organizirate Področni odbor našega Društva na območju Ca-
nade. Vodstvo Vašega Področnega odbora, pa bo evidentirano v naš central-
ni odbor Društva. Zato želimo, da se ob organiziranju Področnega odbora
povežete z zgoraj navedenima osebamama. Naloga našega Društva je precej
obširna, kar boste razbrali iz Pravil. V programu pa imamo predvsem več
obeležij in sakralnih objektov kot n.p.r. K. Rog, Teharje (cerkev), spomin-
ska obeležja pa na gradu v škofiji Loki ter ostala obeležja pri buznih po-
bitih žrtev kot so Hrastnik, Dole, Huda jama, Laško in druge. Zato želimo,
da v te namene zbirate tudi prostovoljne prispevke ter jih boste nakazali
v domovino, ko Vam bomo to sporočili. Trenutno še nismo odločili ali bomo
sredstva sprejemali na račun Mohorjevine v C. ali v Sloveniji. To bo odvisno
od razvoja dogodkov v domovini.

Ker naše Društvo sodeluje s komisijo, ki je ustanovljena pri vladi v Slo-
veniji, bomo o vsem sproti na tekočem.

Želimo Vam veliko uspeha pri organiziranju našega in Vašega Društva v Canadi ter Vas srčno in iskreno pozdravljamo!

Priloga: Pravila Društva 1x

Sklop o registraciji 1x

Tajnik:

Justin Avsec

Predsednik:

Franc Perme

IZVRŠNEMU SVETU REPUBLIKE SLOVENIJE:

Informiran sem (Družina 12. 3. 91), da ste imenovali Komisijo Izvršnega sveta skupščine Republike Slovenije za razreševanje vprašanj, povezanih z ureditvijo domobranskih grobišč.

Področje, ki ga bo obravnavala komisija, je delikatno. Ureditev grobov, posebno označbe, napisi, simboli lahko privede do globokega spravnega vzdusja, lahko pa tudi izzveni v obliki, ki bo mogla napraviti ogromno škode v tem procesu.

Sestavava članov komisij je silno važna. Čujem za rev. B. Metelka, dr. J. Grila, V. Blažiča. Ta zadnja osebnost zbuja zaskrbljenost. Poznana je njegova pieteta do nedolžnih žrtev, istočasno pa poudarjeno negativno stališče do delovanja domobrancev in drugih nasprotnikov revolucije. Napisi, nagovori v takem smislu bi napravili nepopisno škodo procesu sprave, ne glede, da bi bili zgodovinsko netočni.

Priznati tudi moram, da zveni neverjetno, da pri vseh teh akcijah in komisijah ne vključite v delovanje najbolj eminentnih zastopnikov žrtev, to je preživelih domobrancev. Kaj je bolj logičnega kot to? Glede grobov so vedno prvi poklicani in upravičeni odločati oni, ki so bili pokojnim najbližji. V našem primeru bi to morali biti obe domobranski organizaciji v diaspori, Vestnik in Tabor. Z njimi, z njihovim sodelovanjem v tem našem primeru bi izvršili velik akt sprave.

Še ni prepozno!

8. aprila 1991

S spotovanjem

dr. Peter Urbanc

Celje – največje slovensko morišče Živeli smo, kot da se ni nič zgodilo

(Večer, 21. 9. 1990)

DANES JE JASNO, DA BO TUDI NOVEJŠO ZGODOVINO CELJA TREBA PISATI NA NOVO. NE GRE NITI ZA MAŠČEVANJE NITI ZA SPRAVO, POVEDATI PA JE TREBA, KDO JE IN KDO JE BIL KDO. ODGOVORNI ZA MORIJO NA TEHARJAH SO ŽIVI, ŽIVIH JE ŠE TUDI NEKAJ EKSEKUTORJEV IN STRAŽARJEV.

Groza s Teharij je od časa do časa prodrla v javnost, vendar ni nihče reagiral. Ob sleherni novogradnji na kritičnih območjih so gradbinci naleteli

na kupe človeških kosti, vendar tudi to ni vznemirilo širše javnosti. Kaj meni o tem novinar Janez Sever.

Ali so te po tistem zaslišanju in odvzemu beležk delavci državne varnosti še kdaj zasliševali?

„Ne. Isto dopoldne me je poklical v svojo pisarno Edo Gaspari, sekretar Cetisa, in mi rekel: „Janez, pameten fant si, na vse skupaj zazdaj pozabi.“ Pričakoval sem delovno knjižico, ponudil pa mi je — kavo. Tega si še danes ne znam razložiti. Zaradi Teharij sem se še enkrat neumno zaletel. Ob neki svečanosti v muzeju NOB sem Pelka, tedanjega ravnatelja, vprašal, kdaj bodo poleg jablane s Frankoovega spraviži v muzej tudi kramp za kidanje gnoja, s katerim so na Golovcu vlačili trupla z vozov. Nastala je takšna tišina, da sem slišal dihanje svojega soseda. Zofka Stojanovič pa je glasno vprašala, kako so lahko takšni tipi še novinarji...“

Življenje je teklo svojo pot. Ob napredovanju polkovnika Jaka Rojška v generala, so v Bežigradu pripravili veliko vojaško vajo. Imel sem srečo in bil uvrščen med „vojne reporterje“. Juriskal sem z ubogimi vojaki dol in gor po tistih globačah in fotografiral. Posnel sem pet filmov in doma, žalosten ugotovil, da na njih ni nič, nčbenih občutnih znamenj o grobščini. Šlo je za območje, ki je še danes pod zaščito vojske.

Medtem sem bil premeščen k Delu in nato v uredništvo Tovariša. Tekal sem po svetu, doma pa so na omenjenih območjih gradbeni vedno znova naleteli na kupe človeških kosti. Ko je vest prodrla v javnost, kosti ni bilo več, policija pa je novinarjem poročala, da gre za „ostanke mrtvih nemških vojakov v nekdanjih streških jarkih in da o tem iz humanih razlogov ne bi kazalo pisati“ ... Vik in krik smo zagnali ob prekopu starega in „nunskega“ pokopališča. Iz mojega poročila so uredniki vedno črta/i tisti del, ki je namigoval na Teharije. Kaže, da je nekdo v Ljubljani dobro vedel za teharško morijo...

Moja poznanstva z nekdanjimi borci so se v mnogih primerih sprevrgla v prijateljstva. Mraz s Teharij se je počasi tajak, ljudje so bili pripravljeni o tem več povedati: Razen o rudniku v Pečovniku. Ob takšnih srečanjih sem vedno znova načenjal vprašanje Teharij in tako prišel do vedno novih imen. Jaz sem iskal Slovence, ki so bili v kakršnikoli zvezi z dogodki na Teharjah, in jih nato skušal najti.“

Zakaj?

„Zanimalo me je, kdo so ti ljudje in kakšni so ti ljudje. Ugotovil sem, da je šlo za siromake, ki so enako brezosebno potegnili pištolo na mačka kot na človeka. Tega spoznanja me je bilo groza. Mnogo jih je pomrlo, zvečine zaradi pijače. Verjeli ali ne, mnogo pa jih še danes živi in jih skoraj vsak dan srečujeva. Komandant vojnega taborišča je bil še nedavno obrtnik, mož, ki se je po Gaberju hvalil, „kako jih je tolkel s tremi šmajserji in jih ni sfolga.“, je danes solastnik gostišča, mož, ki je med drugimi v Fazarinčevi kleti veleval, naj žrtev poldekne, da jo bo lažje ubil, si svojo pokojnino bogati s prevozom zelenjave na tržnico. Živ je tudi tisti, ki je ubijal v Bezovici in se na lastni poroki pojavil v žrtvini obleki... Skoraj vsi pa živijo žalostno

usodo samote, ker jih je tudi okolje izločilo, ljudje se jih izogibljejo, kar je po moje najhujša kazen, ki lahko človeka doleti!“

Nekateri so mnenja, naj prenehamo šariti po grobovih... „Nasprotno, v vsaki občini bi morali imenovati podobne komisije, kot je v primeru Teharij. Ne gre za maščevanje, gre za žalostno resnico, da ima skoraj vsaka druga vas do včeraj zatajevan grob. Gre za dejstvo, da bo tudi zgodovino narodnosvobodilnega boja potrebno pisati na novo. Ne moreš slaviti junaštva nekdanjega hlapca, ki je kot svoj prispevek k revoluciji dodal uboj svojih nekdanjih gospodarjev, a ti še naprej dovoljevati, da ta boj otrokom v šolah razlaga mož iz Brežic, ki je na Planini dal likvidirati svoje deklice kot narodno izdajalko, ko mu je vsa srečna zaupala, da nosi njegovega otroka. Povedati je treba, kdo je ubijal v Framu, kdo v Koševskem Rogu! Dnevi zmage so pokazali, da pod partizanskim plaščem ni šlo vsem za revolucijo, saj so si posamezniki v svobodi prigradili ne samo tujo zemljo in hiše, dobrih položajev zasa, za svoje otroke in celo vnuke, v istem hipu pa lastno-ročno ubijali siromake, ki so po štiriletni lakoti tudi pred njimi prikrali vrečo krompirja. Treba je samo sašteti uradno število pobitih vojakov okupatorskih vojsk in število po zmagi pobitih Slovencev na območju Slovenije, in te postane sram, da si sin tega malega naroda. Zakaj to breme prenesti še na svoje otroke?“

Marlen Premšak

Tone Brulc:

Jazovka, jama preluknjanih glav

(Poročilo „Vjesnika“, enega glavnih dnevnikov Zagreba, 20. junija 1990)

Ko je izvedel za skrivnost o masovnih pobojih, ki jo je razkril nekdanji jugoslovanski partizan Branko Mulić (70 let), ki sedaj živi v Zagrebu, je naš časopis poslal novinarje na mesto nočina. Pot nas je peljala v Žumberak, 75 kilometrov zahodno od Zagreba, pokrajino, ki je poznana po svoji idilični lepoti, kjer je oddaljenost od prometnih žil gotovo jamstvo, da boš lepo preživel dan ali konec tedna. V Sečuća se lahko pride po ozki asfaltirani cesti. Pot je bila prijetna in, sodeč po prvih vtisih, gre za bogat in prijeten poljedelski kraj.

Kako so ljudje mirni, smo videli šele tedaj, ko so začeli govoriti tisti, ki nekaj vedo ali so slišali iz verodostojnih virov o dogodkih, o katerih je spregovoril Branko Mulić.

Našli smo jama

Prepričali smo se, da niso redki, ki poznajo skrivnost, takoj ko smo prišli na glavno mesto, kjer se zbirajo vaščani, ki je edina gostilna ob vho-

du v vas. Vsi prisotni, ljudje različne starosti, so slišali nekaj govoriti o jami, ki ima obliko globokega prepada in ki leži blizu te vasi, toda nihče nam ni mogel povedati, kje je... Sošice so vas z okoli sto prebivalci, kjer sedaj živi zelo malo tistih, ki so doživljali obdobje zadnje vojne, in ko smo vpraševali zamje so nam vedno zatrdili, da so bolni ali stari.

Vaščani, s katerimi smo hoteli govoriti, so se še vedno bali peljati nas k jami, toda k sreči smo dobili soseda Nikolaaja Badovinca, na čigar posestvu se nahaja jama. Globok vtis nam je ostal, ko smo komaj par sto metrov od zadnjih hiš opazili odprtino, ne preveč veliko, ki vodi v podzemlje Žumberka. Dvomili smo, da gre za jamo, o kateri so nam govorili, kjer bodo odkrite na Dantejev način podrobnosti o človeških zločinih. Mulič sam namreč ni bil gotov, da je točno tisto mesto, ker če v okolici več naravnih jam. Ostala mu je v spominu druga podoba, kot da bi bil prej tam travnik, in da je iz razdalje dvajsetih metrov opazoval poboj in končni milostni strel ter metanje trupel v jamo. Sedaj po 45. letih je kraj že zaraščen z grmovjem, ki tvori nizek gozd. Našli smo malo bolj zadaj staro pot, po kateri se zdi, da so vozili tovornjaki z žrtvami, tako da so se mogli približati zelo blizu odprtine jame. Ker pa nismo imeli vsega pripravljenega za spust, smo se vrnili tri dni kasneje.

Branko Mulič, ki je preživel nekaj časa s Titovimi partizani, se je boril na ozemlju Hrvaške. Komaj je bila končana vojna, je bil določen v oddelek politične policije v Zagrebu, ki se je imenovala OZNA. Sredi meseca maja ga je poklical tajnik partije, ki je bil v spremstvu treh oseb, in ga vprašal, če ima šofersko dovoljenje, ker da je bil izbran za posebno delo drugega dne. Ukazal mu je, naj ima pripravljen majhen omnibus za 20 ljudi, tako da ne bo imel problemov na poti.

Poboj ranjencev

Drugega dne zgodaj sta odpeljala s trga „N“ dva tovornjaka s približno 15 vojniki iz oddelkov KNOJa, poleg omnibusa in džipa, ki so se usmerili proti bolnišnici Sv. Duha. Tam so začeli nakladati takoj ranjence na tovornjake; težje ranjene so položili na tla, ki so bila pokrita s slamo, medtem ko so ranjence, ki so mogli hoditi, posedli na sedeže omnibusa. Kot se spominja Mulič, so odpejali okrog 50 ranjencev, ki so pripadali hrvaški vojski, tako ustaški kakor redni domobranski. Medtem ko so jih nakladali, so jim govorili, kot je slišal Mikulić, da jih bodo premestili v drugo bolnišnico. Da je bila to zelo važna operacija, priča dejstvo, da je nekaj časa bil prisoten častnik z zelo visokim položajem, ki je nato odšel zadovoljen. Kolona se je napotila na dolgo pot, katere cilj so poznali samo tisti, ki so bili v džipu.

S takratnimi vozili je vožnja trajala precej časa. Prišli so v Sošice šele opoldne in se namerili k jami. Ne da bi se odpočili, se je uničevalna akcija začela takoj. Dva iz džipa sta se postavila na vsako stran jame, katere odprtina ni bila večja od 1 1/2 metra v premeru in streljanje se je začelo. Lažje ranjence so zgrabili vojniki pred očmi vseh in jih rinili k odprtini

jame, kjer so jih streljali s pištolo. Poramezno, ker drugače ni bilo mogoče, so jih metali v jamo.

Mulić, ki je nekaj časa gledal izvrševanje masovnega zločina, se še spominja odmeva strelov v ušesih, ki so ga prisilili, da se je odstranil, da počaka konec morije. Seveda, vsi ranjenci, brez izjeme, so končali v jami.

Sovražniki ali ljudje brez obrambe

Ko se je vrnil v Zagreb, se je še tisto popoldne predstavil svojemu nadrejenemu, katerega je pogosto vozil s svojim omnibusom, kakor je zahtevala služba od njega. Mulić je začel s prošnjo, naj ga preskoči za akcijo drugega dne. „Toda Branko, oni so naši sovražniki,“ je bil odgovor. „Zame je sovražnik tisti, ki meri s puško name, medtem ko so ti ljudje brez moči,“ je odgovoril Mulić, ki je zagrozil, da se bo sam ubil, če bo prisiljen, da se udeleži znova pobojev na Sošicah.

Samo poznanstvu s poveljnikom se je imel zahvaliti, da se mu ni bilo treba udeležiti te akcije, ki se je nadaljevala kot je sodil on, še nekaj tednov. Videl je, da so vse tiste dni prihajali s tovornjaki na trg „N“.

Branko Mulić je skoraj znorel ob teh spominih. Skoraj mesec dni je čutil njihovo težo, imel sanje polne domišljije vsako noč z mislimi na samomor, kot edinem izhodu iz položaja, v katerem se je nahajal. Izvedel je, da se je ustrelil eden izmed časnikarjev (ne tisti, ki je streljal ob jami), še tisti ali naslednji večer. Gotovo ni mogel prenašati teže strahotnega molka ob tolikem zločinu. V zavesti Mulića se je podrl sen o pravični družbi v komunizmu. Ko je brač poročila v „Politiki“ pred vojno o zločinih Stalina, je bil prepričan, da se to ne bo zodilo v njegovi domovini.

Po raziskovanjih v jami Jazovki, ki so jih izvršili časnikarji „Vjesnika“, in po poročilih prič, se računa, da je bilo pobitih okrog 40.000 žrtev, predvsem invalidov, ranjenov in bolnikov iz hrvaške vojske, civilistov različnih starosti, med katerimi so bile ženske, mladina in otroci.

(Do tukaj „Vjesnik“, nadaljni tekst je moj, T. B.)

So stvari, ki ti ne puste, da bi odložil pero: poštenost, čut za pravico in resnico, pričeta do pobitih, tudi takih, ki se jih zagrebški „Vjesnik“ in Mulić ne spominjata, morebiti bi se jih spomnil Nikola Badovinac, toda od bivših partizanov ni dosti pričakovati: Zdenko Zavadlav je samo eden, Spomenka Hribar, čeprav ni bila partizanka, je pa tudi edinstvena po čutu dolžnosti do pobitih.

„Vjesnik“ pravi, da so prvi transport iz Zagreba pobili sredi maja. Kaj pa, če jama Jazovka le ni tako dolgo čakala na prve žrtve. Gre za to: nekdo iz Žumberka je vedel, da so v bližini Sošic jame in da je okolica Sošic pripravna za masovne poboje. Prebivalstvo, ki je za nas, bo molčalo, tisto pa, ki ni ..., ga že ni več in bo molčalo večno. Sploh pa: Kje so Sošice, kje Žumberak, kdo so tisti, katerim velja to nadaljevanje, če sploh sme veljati? Za vse to moramo poseči par stoletij nazaj!

Žumberak (Sicherberg) je s farama Žumberak (farni patron Sv. Križ) in Vivodino (patron Sv. Gregorij — Jurij, praj pa Sv. Lovrenc) pripadal

nekdanj oglejskemu patriarhu, torej Kranjski, ne pa zagrebški škofiji, ki si jo je lastila in ki jo ima danes. Zastonj so vsi dokazi šidaka, Butureca, Bartleta, Ivana Goričkega, Mandiča in drugih civilnih in cerkvenih zgodovinarjev — obstoje seznami fará, ki so plačevali papeško desetino oglejskemu patriarhatu stoletja.

Okrog l. 1208 je oglejski patriarh Urh II. dobil namig, da naj mejo svoje posesti premakne v Belo Krajino in s tem seveda tudi meje Kranjske proti jugu — v bližino Bosne, kjer so imeli takrat glavno bazo bogomili. Bogomilstvo ni bilo samo balkanski problem, raztreseni so bili bogomili po vsej zapadni Evropi pod različnimi imeni (katari, valdenci, albigenci etc.). Cistercijski samostani so dobili naročilo, naj se bogomilska sekta zatire, če ne, pa vsaj omeji na Bosno. Med njimi je bil tudi Stams, kjer so bili lansko leto predstavniki SLS, ki so si želi ogledat v domovino, če je zmeta komunizma že zatrta, drugi samostan je bil cisterca v Kostanjevici, katere ustanovitelji in zaščitniki so bili koroški Spanheimovci, za Stično se še ne ve, če je bila soudeležena pri pripravih. Gotovo je, da je bila vodilna past plemstva za premik meje v Belo Krajino, saj je patriarhov bratranec Albert Višnjegorski imel številne sorodnike na Kranjskem, posebno pa še na Dolenjskem, ki so tega komaj čakali, da odrinejo Hrvate s spodnje Dolenjske, kjer so imeli večino gradov v posesti. Tudi kostanjeviški opat je pridno zbiral posest v št. Jernejski dolini, okolici Kostanjevice, Čateža, dobili pa so pod svoj patronat vse ozemlje med Krko in Bregano.

Konec francoskih albigencev predstavlja l. 1213 z bojem v Muretu in kasnejšo pogodbo l. 1229 v Parizu, torej skomaj istočasno, kakor so se razvijali dogodki na Dolenjskem, Beli Krajini in Žumberaku. Seveda ni šlo brez preprirov; kregi so bili predvsem za Žumberak, vendar, ko je zagrebški škof Stefan III. obljubil l. 1789. ljubljanskemu nadškofu (!) Brigidu tri nemške marke za Žumberak in Vivodino, je prvi priznal, da sta te dve fari kranjski, drugi pa, da ima pravico zahtevati denarno odškodnino za nekaj, do česar ima pravico. Denar ni bil nikdar plačan... To, kar se tiče ozemeljskih pravic in jurisdikcije nad Žumberkom. Seveda, takrat še ni bilo Žumberčanov-Uskokov, naseljenih v tem delu, ki je nato spadal pod Vojno Krajino.

Iz časov protestantizma dobimo drobne podatke, da so že sodelovali Uskoki v Trubarjevem knjižnem zavodu v Urachu in je najbrž že takrat Trubar opazil razliko med njihovim jezikom in „bezaškim“ ter končno opustil srbohrvaške tiske. Znova se srečamo z Uskoki v kmečkih puntih, ko so pomagali svetni in cerkveni gosposki, da so jih zadušili. Nato je Žumberak postal hrvaško vprašanje tako v zadevah vere kot civilne uprave, oz. vojaške, vendar ga omenja Janez Vajkard Valvazor še v svoji monumentalni „Slavi vojvodine Kranjske“ in to celo v zvezi s čudnim dogodkom. Za časa kmečkoga upora l. 1515. na gradu Mehovo je uskokškemu poveljniku sin grajskega okrbnika pokazal nogo zadnjico; zato ga je dal ta ubiti...

Ko je prišlo v prvi Jugoslaviji do reorganizacije banovin l. 1931, smo po Bog ve živavi zaslugi Slovenci v Dravski banovini prišli do Žumberka. Je vlada hotela razžaliti Hrvate s tem, da ga je priključila Dravski bano-

vini? Kaj bi s tem Slovenci dobili, če bi ostal v Sloveniji? Prepir med Hrvati in Slovenci, to je več kot gotovo!

Za leta revolucije bo težko dobiti podatke iz Žumberka; posamezniki so bili že pri Vaških stražah (podpor. Janko Brzović), potem pa so v domobranstvu imeli cel lasten vod najprej v 34. četi v št. Jerneju (Mrakovi), potem pa ko je ta prešla v Novomeški udarni bataljon, se je ta vod vlił v 33. četo (Frankičevo). Vsega skupaj poznam samo eno večjo akcijo, ki se je je udeležil uskoški vod in vod prostovoljcev iz 34. čete, vod iz Kostanjevice in vod iz Dobrove, ko je padla „komanda mesta Sošice“. Bilo pa je več izvidnic iz 34. in 33. čete, ker so iz Žumberka hodili ropat živino v št. Jernejsko dolino.

Ko je prišel razpad Nemčije in konec vojne, se Žumberčani niso naptili z drugimi do'enjskimi četami proti Litiji in Radečam, kjer jih je razpuštil podpol. Stamenković. Ločili so se na svojo roko že v št. Jerneju od čete in odšli v Žumberak. Bili so prva hrana Jazovki, prav tako njihove družine, ki so živele v št. Jernejski dolini. Žumberčka Krajina je še dosti bolj odmaknjena od sveta kot Kočevski Rog, zato je bila idealna za pobijanje velike količine ljudi in prav zato se je tako kasno izvedelo zanjo.

Zgodovina je tekla naprej in tam okrog l. 1958-60 je že ang'eški generalni štab izdelal načrte za novo vojno v Evropi. Dograjeni so bili na domnevi, da se bodo Slovenci in Hrvati udarili tam v okolici Kostanjevice. Zdi se, da so pri izdelavi načrtov sodelovali namesto generalov zgodovinarji in zemljepisci, ki so našo zgodovino poznali bolje, kakor mi sami. So računali na srbsko manjšino v Hrvaški, katere del je Žumberak in njegovi prebivalci? So poskušali stari trgovci s človeškim blagom že takrat, kako bodo napravili razdor med Hrvati in Slovenci? Vse je mogoče!

Naj bo ta zapis v spomin Žumberčanom-Uskokom, ki so bili v slovenskem domobranstvu in so z njimi delili tudi njegovo usodo do zadnjega, le končali so drugje — v Jazovki, jami preluknjanih glav!

V dodatek Vjesniku: Sošice so vas z okoli sto prebivalci, kjer sedaj živi zelo malo tistih, ki so živei v času zadnje vojne. Kar jih je ostalo živih, niso ne gluhi ne tako stari, da ne bi mogli govoriti, le belim je ostal strah v kosteh in mozgu, rdečim pa sram. Ljudi pa preprosto ni, ker so v Jazovki.

V domovini izhaja časopis

NOVO JUTRO

Poleg zanimivih aktualnosti odkriva zločine, zločince in grobove partizanskih orgij.

Soborci! Naša dolžnost je, da naročimo ali vsaj podpremo to novo glasilo resnice v svobodi.

Glavni in odgovorni urednik je znani časnikar Ivo Žajdela.

Naslov: Novo Jutro, P.P. 483 — 61001 Ljubljana — Slovenija.

LJUBLJANSKO SODIŠČE – BEGUNJE – RAJHENBURG – KALVARIJE SLOVENSКИH MATER IN ŽENA

Pri opisovanju medvojnih in povojnih krivic, nasilja in zločinov pod komunistično strahovlado v Sloveniji še vedno ostajajo vrzeli, ki bi jih bilo potrebno čimprej izpoiliti. Vrste pričevalcev omenjene temne dobe se namreč redčijo, še preživeli pa bi mogli sicer še marsikaj izpričati, a nekateri odklevajo — iz razumljivih razlogov: čakajo dokončnega razčiščenja političnega ozračja v domovini! Obstojačo tudi posamezniki, ki spričo drame fizične in psihične stritosti me morejo niti po 45-tih letih z gorvorjeno ali pisano besedo priti na dan. Čutijo se nemočne v odkrivanju prestalega trpljenja — nedoumljivega celo za njihov najbližnji družinski ali prijateljski krog. Rajši ostanejo sami s svojo bolečino v srcu — četudi do smrti. Nekaj podobnega se verjetno dogaja tudi z bivšimi obtoženkami in zapornicami zloglasnih oznovskih zaporov. Malo je znanega o križevem potu teh zavednih mater in žena — vrednega vsakega, tudi najmanjšega zapisa. Le zakaj naj bi se ne odgnil zastor tudi njihovega tihga, vdanega, s solzami in molitvijo spremljanega, prestelega gorjaja?

Šlučajno sem v razgovoru s prijateljem Božom Šurmanom in njegovo soprogo Vero izvedel, da je bila pred leti 1. 1970 pri njih na obisku iz Slovenije mati gospe Vere — (sedaj že pokojna) ga. Francka Dermastja. Bila je kmalu po prihodu „osvoboditeljev“ obsojena na 10 let zopora. Odrtgana je bila 5 dolgih let do pomilostitve, od moža in številnih malih otrok, razmeščenih v različnih zavodih. Sklenil sem pobarati gospo Vero o podrobnejšem poteku dogodkov, ki so se razvijali v tistih burnih časih in odjeknili usodno tudi v Dermastjovi družini.

Gospa Vera, kot hčerka versko in narodno zavednih staršev, bi nam lahko zaradi razumevanja nadaljnih medvojnih in povojnih pretresov kaj več povedali o vaši družini? Kje in v kakšnih razmerah ste živeli v takratnem napetem vzdušju?

Živeli smo v Dravljah pri Ljubljani. Naša družina je bila številna, saj nas je bilo prvotno kar 15 otrok. Malo pozneje se je število skrčilo na 11, ker so 4 umrli še zelo majhni. Oče je bil čevljar. Ta obrt je prehajala iz roda v rod, saj je bil stari oče tudi čevljar, sedaj je pa tudi sin Marko. Že tik pred pričetkom svetovne vihre je zmanjkalo dela, z odpoklicem očeta k vojakom (mobiliz. Jugosl. vojske), pa je bila stiska še večja. Da smo se preživeli, smo morali otroci raznašati vsak dan časopise iz jugoslovanske

tiskarne — od Zgornje Šiške do vznožja Šmarne gore. Stara sem bila takrat komaj 13 let. Že takoj ob pričetku vojne in delitev duhov se je naša družina opredelila odločno na protikomunistično stran. Ko so Italijani odpeljali brata Franceta v internacijo v Gonars, pozneje pa na Rab, je mama pogumno zadržala: „Raje vidim, da je tam, kot da bi bil v gmajni“. Razumljivo je, da omenjene besede domačim tercemem niso bile pogodu. Še manj zahajanje domobrancev in drugih zavednih ljudi v našo hišo. Višek mrznje do naše družine je bil dosežen septembra 1943, ko so vdrl v našo hišo partizani in pričeli ropati usnje za čevlje, čevlje od različnih strank, ter hoteli odpeljati še očeta. Zaradi vpitja in jokanja otrok so popustili z grožnjo, da ga bodo že pozneje poiskali, pa naj se skrije kamorkoli. Vse izropano blago je moral potem oče vrniti draveljčanom, prizanegli so nam samo Italijani.

Občutek večje varnosti je bilo zaznati šele ob ustanovitvi prvih vaških straž in pozneje v času nemške zasedbe, bližina domobranske posadke. A pripetilo se je nekaj nepričakovanega, skoraj usodno za vso našo Dermastjevo družino. Ravno ko se je brat France mudil na dopustu (bil je pri primorskih domobrancih), so pri sosedovih pripadniki Črne roke ubili prof. Šterna in njegovo hčerko Mucó. V tej hiši so izdelovali znake za domobrance, kot za partizane.

Če slišim prav — tudi za partizane? Potem je ta družina igrala dvo ali večlično vlogo?

Ja, tako je tudi v resnici bilo! Starejši sin Jure se je ponašal že z visokim činom — v hribih. Hčerki Muci so dvorili gestapovci, bila pa je tudi ljubica nam dobro znanega generala. Pri Šternovih so pogosto organizirali p.ese, tja so zahajali partizani, kot gestapovci. Mi otroci smo se igrali pod okni in smo vse dobro videli, kajti okna šternovega doma niso bila nikdar zastrta. Črna roka je prizanegla le šternovi ženi in mlajšemu sinu Mišku. Čeprav naša družina o tem umoru ni še ničesar vedela, so se že naslednjega dne pripeljali gestapovci in hoteli odpeljati vso našo družino obdolženo od domačih terencev — v Dachau. K sreči se je moji najstarejši mami posrečilo izmuzniti se iz hiše in nemudoma obvestiti domobrance. Takoj je bil sprožen alarm. Prihitelo je več domobrancev iz ljubljanskega bloka in tudi glavno domobransko poveljstvo je bilo že obveščeno. Nevarnost da bi bila Dermastjeva družina poslana v Dachau, je bila odvrnjena.

Draveljski komunisti so bili gotovo razočarani, da je vaša družina le ostala doma. Zdaj me pa zanima, kako je bilo 7. maja, ko so se že dolge vrste naših ljudi že umikale iz Slovenije? Kako se je takrat odločala vaša družina?

Vsa naša družina je bila 7. maja že pripravljena na odhod. A prišla je mamina sestra Angela Koman in odsvetovala dolgo pot s tolikšimi majhnimi otroki. Oče ves potrt s solznimi očmi je končno odlečil: „Ve najstarejše pojdite, za vas tri je nevarno“. In tako smo odšli vse tri najstarejše hčerke v svet, oče in mati s še sedmimi majhnimi otroci pa ostali doma, kjer se je začelo trpljenje s prvimiurami „osvobodjenja“. Ves nadaljnji razvoj bo pa sedaj opisala moja mama, ki je bila l. 1970 na obisku pri nas in je posmeto

na traku. Tu mama odgovarja na stavljena vprašanja Božota, obenem pa opisuje bistvena doživetja, kar lahko že takoj poslušate:

Božo: No, sedaj smo vsi tu v Argentini. Povejte mama, kako je bilo takrat, ko smo mi odhajali, vi ste pa doma pričakali „osvoboditelje“?

Ga. Dermastja: Sedmega maja ste odšli. Osmega maja ob 4. uri zjutraj so pokorakali v Dravljje prvi partizani. Bili so videti silno izmučeni, da bi se človeku zasmilili. Bil je to hercegovski odred. Spredej pred njim se je pešjal na kolesu domačin Ivan Kogovšek in kazal na našo hišo, rekoč: „To je prva belogardistična bajta.“ Takoj je vstopil notri komandant odreda in zahteval kruha za vojsko, ker da je lačna. Pristala sem na peko kruha, a pripomnila, da nimam ne moke, ne kvasa. Obljubil je, da bo za vse to poskrbel. In res je kmalu prinesel vse potrebno za peko in še otroke je obdaruil s čokolado in marmelado. Pekla sem potem vso moč kruh v krušni peči.

Potem pa ta komandant ni bil tako slab?

No, moram reči, da je bil človek na mestu, vlega spoštovanja vreden. A kaj, ko so za temi hercegovskimi partizani nastopili čez nekaj dni domači partizani. Ti so se pa obnašali kot pravi razbojniki. Pojavili so se navadno okoli ene ure ponoči, vedno z izgovorom hišne preiskave. Oče (mož) se jim je skrival ves obupan na podstrešju. Najprej so pobrali iz očetove delavnice ves usnjarski material, potem so prišli na vrsto stroji, kolesa, obleke in še druge reči. 16. maja ob 8,30 dopoldne pa so aretirali očeta. Takoj po aretaciji, še isto dopoldne, so se vrnili in pobrali prav vse, tako da ponoči že nisem imela s čim pokriti ne sebe, ne otrok.

Mama, kdaj so pa vas odpeljali in kako je bilo z vašimi otroci?

Bila sem aretirana 16. sept. 1945. leta. Ne morem popisati, kako mi je bilo hudo, ko ste že vi odhajali, potem mi odvzeli moža, z mojo aretacijo pa me odtrgali še od preostalih sedmih nedočajnih otrok. Vsak prosti čas sem porabila za molitev. Ko sva se v zaporu s šolsko sestro Evangelisto spravljale spat, mi je vedno prigovarjala, naj vendar zaspim, ko sem se še vedno križala in molila za moža in vse otroke.

Kam so spravili vaše otroke, saj so bili v večini še čisto majhni?

Najmanjše, komaj 3 do 5 let stare so vtaknili po dva in dva ločena v različne „prevzgojevalne“ zavode. Najstarejšo hčerko komaj 17 let v Vajeniški dom, pozneje pa v Karlovac v neko trgovino, kjer sem jo našla v obupnem položaju, da sem jo morala odpeljati domov.

Mama, kje ste bili zaprti? Ste bili večkrat premeščeni iz enega kraja v drug?

Takole je bilo. Najprej sem bila zaprta 46 leta na ljublj. sodišču. Od tam ravno na sv. Ana dan so nas presebili v Begunje pri Lescah. Čez eno leto, tudi na sv. Ane dan, pa so nas premestili v Rajhenburg. Na postaji v Lescah so nas natrpali v živinske vagonce, katere so seveda dobro zaprti in še skrbneje zastražili. Pri prevozu v Rajhenburg smo imele častno spremstvo: Vsa ljubljanska Ozna je bila z nami. Izmučene, neprespane in obupane smo pešale z vto bomo prtljago od postaje proti Rajhenburškemu gradu.

Bilo je nekako ob 3. uri zjutraj. Videle smo med potjo, kako so tamošnji prebivalci skozi zavese opazovali naš klavenni sprevid. Videti je bilo, da so zelo sočustvovali z nami, a pomagati nam razumljivo niso mogli nič.

Kako so ravnali z vami? Ste morali kaj delati?

Tepli nas ravno niso, ampak so znali na drug način šikanirati in trpinčiti. Samo za eno Koščak Manijo vem, da je bila zelo pretepena, kje, ne vem. Vsaka je dobila dežo; ene za poljska dela, druge za pralnice in šivalnice. Če ne bi delale, bi se nam pa zmešalo. Jaz sem bila v strojni šivalnici. Delale smo normo: 7 hlač na 8 ur. Vse pa niso mogle doseči predpisane norme. Šolske in usmiljene sestre, ki so bile tudi med nami, so bile namreč navažene finega dela, niso mogle „fušati“, zato jim razumljivo, dežo ni šlo tako od rok. Jaz sem napravila dostikrat tudi po 13 hlač in jih potem metala tistim, ki niso napravile zadostnega števila, kot je bilo predpisano. Poleg hlač smo šivale tudi dežovne obleke, nazadnje še moške obleke. Delala sem skupaj z Velikonjevo gospo, skupno sva tudi po pomilostitvi takoj zapustile grad, ozir. najin zapor in odhiteli vsaka v negotovo smer — proti zasednemu domu. Najprej sem se oglasila pri svoji sestri. Bilo je ob 1 uri ponoči, ko sem potrkala na njeno okno. Nadejali so se me že, da bom prišla, ker so slišali govorice o amnestiji. Celo noč smo se pogovarjali. Izvedela sem, da domov ne bom mogla, ker je naša hiša zasedena od tujih stanovalcev. Tako sem morala ostati pri sestri skoraj več kot eno leto. Sama sem spala na tleh, obroke — katere sem postopoma odvedla iz raznih zavodov — pa sem razmestila po raznih počicah za sadje. Bilo je malo prostora, tudi sestrina hiša je bila — čeravno ne vsa — zasedena.

Mama, z vami so bile zaprte tudi neke partizanke? Kako je bilo z njimi?

Dve sta bili med nami. Ena, Albina Ferkolj se je pisala, je bila zelo hudoobno dekle. Druga, Angelca je bila manj, bi'a je pač zapeljana. Ampak Albina je zganjala pravi teror nad ostalimi zapornicami. Ni hotela, da bi pele nabožne pesmi. Ga. Adamičeva se je nekega dne onesvestila in smo jo odpeljale v posteljo. Albina pa je zabranila: „Četudi erkne, tu ne bo nobena ležala.“ Jaz sem pa vzela „deko“, zaloputnila vrata in dejala paznici: „Tu kaj ni več mogoče živeti, dajte me raje v bunker.“ Paznica je poklicala nato upravnika kaznišnice-majorja. Ta se je kmalu pojavil, rekoč: „Seveda zato ne marate ti dve dekleti, ker sta partizanki.“ Jaz sem pa odvrnila: „Dajte nam počtene partizanke, ne pa take, katere sami ne marate.“ Major je najprej zaslišal mlajšo Angelco, ki je še po pravici vse povedala. Nato je Albino zapodil v drugo sobo, iz katere je bi'a klicama na sodišče. Tako smo imele potem mir.

Zakaj so bile pravzaprav zaprte te partizanke?

Ja, na Bleiweisovi cesti so izpraznile neko hišo, ljudj pognali ven, kmalu nato pa samovoljno odprle — javno hišo.

Mama, kaj se je pa dogajalo s takoimenovanimi ljubljanskimi damami?

To je bilo v Begunjah. V kaznilnici so naenkrat vse črpalke odpovedale. Zato so nagnali vse boljše ljubljanske dame, da so morale iz greznice z go-

limi rokami prazniti človeško blato. Pač, da so jih do skrajnosti ponižali. Tudi za razna dela na polju niso poslali take, že navajene kmečkega dela, ampak zlasti v najhujšem mrazu prisilili le ljubljanske dame, s prozornim namenom — jih osramotiti in psihično uničiti.

Kako pa je bilo takrat, ko ste bili pred sodiščem?

Ah, bila je grozna obtožba! Najraje bi me kar na smrt obsodili, zaradi nešteti ubojev, sploh za vse izginule v Dravljah. Za vse sem bila menda jaz odgovorna. Jaz sem jim rekla: „Če bi bila jaz morilka, ne bi bila mati petnajstih otrok.“ Najprej so poklicali ženske priče. Nobena od teh ni vedela ničesar pametnega povedati. Obrnili so se nato na moške priče. Dve priči Požar Franc in Grum France sta zatrjevala, da sem res vseskozi delala proti „osvobodilnemu“ gibanju. Obtožena sem bila tudi, da sem ovadila Italjanom pripadnike OF in jih pošiljala v internacijo. Jaz sem pa dejala: „Ne jaz, ampak partizan Rudi Ocvirk je iz avtomobila dajal navodila Italjanom, koga poslati v internacijo.“ Državni tožilec je vzkljknil: „Kako, ste rekli?“ Jaz: „Da, partizan Rudi Ocvirk je pošiljal ljudi v internacijo“. Tedaj je državni tožilec dejal: „Tudi med nami so bili izdajalci“. Nato: „Zakaj pa ste svoje otroke pustila čez mejo?“ Jaz: „Ker je bilo slišati, da ste jih že veliko ubili?“ Tožilec: „Pa smo že koga ubili?“ Skoraj obe hkrati sestro sva povzdignili glas: „Sveda ste jih: Natiačena, Enliha, Petšuha...“ „In tudi mojega sina ste ubili,“ je še zavpija moja sestra. V tem trenutku je radio, ki je vseskozi prinašal sodni proces, prekinil oddajo. Obsojena sem bila končno na 10 let zavora, kar sta pripomogli dva moški že omenjeni priči.

Kdaj ste izvedeli, da vračajo domobrance?

Prvega julija je moja sestra dobila sporočilo, da vračajo domobrance in se ustavljajo pri št. Vidu. Hitro stečeva na postajo v št. Vid in se povzpneva na stopnice župnijskega poslopja, nasproti šentviške cerkve. Ravno ob pravem času, kajti že so pričeli prihajati prvi prepadeni četniki. Enega najbližnjih takoj vpraša sestra kdo so, nakar je dotični odgovoril s komaj slišnim glasom: „Iz Celovca su nas predali Angleži. Tu nas je oko 200 jugoslovanskih oficira. Šta budo sa nama učiniši?“ Očividno niso s'utili, kakšna usoda jih čaka. Kmalu za njimi vodijo Hlebca Toneta, bivšega policijskega poveljnika. Bil je ves krvav kot Kristus. Hodil je bos, s čevlji čez roko, ženske pa so tako nesramno pljuvale v njega, kot za stavo. V presledku za njim je sestra med razstepenimi domobranci zagledala Joževčevega Toneta in je takoj hitela z vprašanji: „Kje so drugi, kje so drugi?“ Molče je le s prstom pokazal nazaj. Med tistimi zadaj je bil v začetku tudi Koman Polde, njen sin, toda so ga že v Kranju ubili.

Na ljubljanskem sodišču ste še kaj doživeli, omembe vrednega?

Na sodišču pod našo delavnico, so bili tudi zapori, samo dolgo nisno vedele, katere vrste jetniki so spodaj. Nekega dne naša mojsterca spusti skozi razpoko tal, listek na vrvičji z vprašanjem, kdo so spodaj. Dospel je hitro odgovor na listku: Tukaj smo samo na smrt obsojeni. Polkovnik Peterlin, ki se je tudi nahajal med temi obsojenci, je zaprosil, če je mogoče, po-

slati mu eno pilo. Preden je bilo mogoče ustreči tej žeji, smo večkrat po vrvi spuščale navezamo hrano, ker smo vedele, da so zelo lačni. Ampak Pepca Križeva je bila tako neprevidna, ko je nekega dne spuščala pilo s kruhom vrted, vrvice preveč obtežila ali pa je vrvice že bila izrabljena. Vrv se je naenkrat utrgala in vse skupaj jes hruščem padlo na tlak spodnjega prostora. Privršal je gori paznik ves razburjen: „Ženske trapaste, kaj bi bilo, če bi vas dobili?“ Paznik spodaj pa je bil tudi tako dober, da je pobral pilo in pustil samo kruh. Tako ni bilo nikakih posledic za nas. Res so kmalu nato nekatere jetnike, med njimi tudi polk. Peterlina usmrtili.

Mama, kako ste se živeli, ko ste bili že na svobodi?

Veliko skrb sem imela, kako bom začela. Saj naš dom v Dravljah je bil zaseden, morala sem tudi poiskati otroke po raznih „prevzgajališčih“. Kot sem že omenila, sem morala ostati pri sestri še več, kot eno leto. Vsak dan sem letala na stanovanjski urad, a dokler nisem imela službe, ni bilo možno po predpisih dobiti stanovanja. Obrnila sem se zato na zaposlitveni urad. Tam mi je neki Mahoh (tudi iz Dravlj), ponudil edino možno zaposlitev — pometanje ljubljanskih ulic. Bila sem kar pripravljena sprejeti, saj sem imela vendar otroke in treba je bilo živeti. Misliha sem si: Bolj ponižati me itak ne morejo. Ko sem pa prišla domov, to je na stanovanje k sestri, mi je svak Koman odločno zabranil tako zaposlitev: „Dokler bomo jedli čeprav samo krompir, ne boš šla ceste pometat.“

Ali je bila vaša hiša še dolgo zasedena?

Ljudje, ki so jo imeli zasedeno, se niso hoteli takoj umakniti. Prvi je izpraznil eno sobo partizanski poročnik Klančar in se preselil v Moste. Imel je toliko srca in rekel: „Mama, se bom pa jaz umaknil.“ Takoj smo napolnili sobo, da je bilo res že kar *tramo*. Hčerka se je med tem poročila in imeela že dva otroka. Sprejeli smo medse še eno sotripinko, s katero dva bile skupaj v zaporu. Imeela je majhno hčerko in je že dolgo brezuspešno iskala stanovanje. Bila je že vsa obupana. Zasmilila se mi je. Rekla sem, če nas je že toliko notri, pa naj bosta še dva več. In tako nas je bilo že 16 v eni sobi.

Kdaj pa je oče ozir. vaš mož umrl?

Umril je 13. maja 1964. leta na posledicah trpljenja v zaporu. Obešali so ga za spone organe in se pri tem norčevali čes, sedaj pa le delaj otroke. Bolehal je na srečo, ki je končno odpovedalo. Bil je velik pogreb, da v Dravljah že ni bilo takega. Izkazalo se je, da so ga mnogi že cenili in radi imeli. Vidite mama, končno so pa ljudje le spregledali in uvideli, da niso prav ravnali. Kaj pa na splošno, kakšen je postajal odnos sosedov in sploh dravljčanov do vaše družine?

Moram reči, da sovražnosti do nas niso več kazali, večina je začela pozdravljati, nekaj strupenih zapeljancev je pa seveda še vedno ostalo. Mnogi se izogibajo stika z ljudmi, se vdajajo piječi, nekaterim se je zmešalo, zopet drugi so sami končali svoje življenje. Večkrat smo tudi tiste ki smo bile zaprte med seboj ugotavljale: Poglej, te so bile partizanke, pa imajo take živčne napade, zakaj pa od nas, ki smo toliko pretrpele, nimamo nobene? (Sledi)

France Jereb je v Gospodu zaspal

Z veliko zamudo sporočamo, da smo položili v prerani grob v tujo kanadsko zemljo domobranca Franceta Jereba, starša šele 68 let. Pokojni je bil pri polhograjskih domobrancih, že takoj od vsega početka, nekaj časa je bil tudi namestnik poveljnika.

Rojen je bil v Polhovem Gradcu 15. januarja 1922. leta. Umrl pa je 10. junija 1990. Njegov pogreb je bil priča, kaklo je bil priljubljen pri ljudeh v večinskem Torontu. Bil je zelo podjeten. Z bratom Jožetom sta ustanovila veliko gradbeno podjetje, ki še vedno obstoja. Bil je prvi, ki se je gradila cerkev v Torontu in je to vseskozi gmotno podpiral. Žal je zadnje leto začel bolehati na neozdravljivi bolezni — rakom, ki mu je pretrgal nit življenja, prav v času, ko je na obzorju zagorela majhna zarja — zaenkrat še ne rešitve svobode,

katero je France tako težko pričakoval.

Brat Lojze je že pred 30 leti umrl tuči za rakom. Ostaša sta še brata Janez in Jože z družinama. France zapušča ženo Slavko, hčerke Slavico, Bernardko in Margaretko — vse že poročene. Sestra, ki je živela v Argentini, je tudi pokojna.

Vsem naše iskreno sožalje. Dragi France počivaj v miru — pridružil si se mrtvim bataljonom — nas pa še vse to žaka. Nasvidenje v večnosti!

+ Jurij Puhek

Pokojni Jurij Puhek je bil Belokranjec, rodil se je v vasi Tanča gora pri Črnomlju.

Kot domobranec se je boril največ na Primorskem, nazadnje je bil v 12. težki četi v Ajdovčini. Emigriral je v Argentino in je živel v San Justu, kjer je imel svoj dom in družino. Po daljši bolezni je umrl 9. aprila 1991., star šele 68 let.

Pokopan je bil na pokopališču Villegas ob sprenstvu številnih prija-

Ko „Tabor“ preberete, pošljite ga v domovino!

taljev in znancev. Pokop je izvršil g. župnik Matija Borštnar. Zapušča ženo Ivanko, hčerko Kristino in sina Jurija.

V imenu odbora Rožmanovega doma izrekamo naše globoko sožalje vseh družini, posebno pa njegovi ženi Ivanki in hčerki Kristini, ki že dolgo let pomagata na vseh priveditvah v Rožmanovem domu.

Juriju miren počitek v argentinski zemlji!

Bomo spet tam...?

Iz domovine že prihajajo poročila o mesoglasnostih (ostavke in zamenjave) v Demosovi vladi... Je potem kaj čudnega, da je na konferenci Stranke demokratične premore (Komunisti!) njen predsednik Ciril Ribičič (vam ta priimek kaj pove???) že zahteval nove volitve, ki naj bi „omogočile, da bo na mesto nenaravne Demosove koalicije, katere zgodovinska vloga se je izpela — nastale na podlagi enostranskega vrednotenja preteklosti — stopala nova, levosredinska koalicija političnih sil...“

Edini pravilni odgovor je sledeč:

SVOBODNI SVETA, ZDRUŽITE SE! — ZA BOGA — NAROD — DOMOVINO! — DOMOBRANCI DOMA IN V ZDOMSTVU, STRNITE VRSTE!

Tema za razmišljanje

Danes je čas graditve, ko moramo tiste ideje, zaradi katerih smo nekoč žrtvovali kri in pozneje pri njih vztrajali proti vsemu upanju, danes moramo te ideje poskušati uvesti demokratično v javno življenje slovenskega naroda, kulture in države.

Tine Debeljak ml.

V govoru na Slovenskem dnevu na Slovenski Pristavi v Moronu, Bs. Aires, Argentina.

DAROVALI SO

Od 16. 2. 1991 do 30. 4. 1991.

R o ž m a n o v d o m :

Austral — A

Malovrh Tone	5.000	Mislej Franc	5.000
Gril Marjan	5.000	Avguštin Tone	5.000
Avguštin Franc	5.000	Bečaj Vili	35.000
Lichtenberg Herbst	25.000	Štefanič Elza	25.000
Škrbec Jože	5.000	Osterc Janez	500.000
Hribar Zdenko	25.000	Kalin Angel	30.000
		Rev. Bidovec Anton, cerkve-	
		Dobiček pri kosilu 24. 3. 91.	
		v Rožmanovem domu ...	4.389.000

na rabirka pri sv. maši	
24. 3. 1991 v Rožmanovem domu	840.700
V sp. na p. Jožeta Janežič:	
Janežič Janez	50.000
V sp. na p. Franca Zevnik:	
Intihar Matko	100.000
V sp. na p. mamo Čaterjevo:	
Repar Marija	50.000
V spomin na pobite domobrance 24. čete:	
Buda Stane	50.000

(v dol.)

Dobiček pri kosilu 24. 3. 1991. v Rožmanovem domu	200
Piber Roman	10
Globočnik Martin	100
Križman Marija	5
Drev Kati	5
Fujs Frank	8
Košir Anica	3
Dejak Frank	9
Pečkovar Tone	40
Dr. Resman Mate	8

Valant Tončka je darovala:

V spomin na p. Toneta Svetek	20
V sp. na p. Hilarija Župovec	20
V spomin na p. Franca Petrič	20
V spomin na pok. Janeza Slana	20
V spomin na padle domobrance iz Bizovika	20
V spomin na padle domobrance iz št. Petra	20
V čast Mariji Božji za zdravje	20

Tiskovni sklad Tabor:

Austra — A

Skubic Anton	20.000
Malovrh Helena	70.000
Bartol Ivan	20.000
Lilkozar Anton	20.000
Čarman Peter	20.000

Jenko Janez	20.000
Šurman Božo	20.000
Zajec Francka	20.000
Repar Jože	120.000
Medvešček Ivan	20.000
Erjavec Ida	20.000
Kessler Ema	20.000
Mustar Stane	20.000
Stante Stane	20.000
Lesar Janiko	20.000
Rovan Anton	20.000
Hrovat Franc	20.000
Gorše Anton	20.000
Korošec Ivan	20.000
Oblak Franc	20.000
Žerovnik Jože	20.000
Jarc Franc	120.000
Klemenčič Vinko	20.000
Potočar Milena	20.000
Truden Slavko	20.000
Dr. Pezdirc Lado	20.000
Frančič Ignacij	20.000
Prodaja vezanih letnikov Tabora (5)	1.520.000

(v dol.)

Levstik Vinko	45
Boh Jože	13
Omahen Ignac	3
Zupančič Polde	10
Merc Rudi	8
Pogačnik Brane	8
Böbenc Vili	10

Socialni sklad Tabor:

Austral — A

Skubic Anton	25.000
--------------	--------

(v dol.)

Skubic Janez	8
--------------	---

Georgina Tolstoj sklad:

Austral — A

Štefanič Elza	25.000
---------------	--------

Ko „Tabor“ preberete, pošljite ga v domovino!

V S E B I N A

Kulturni pomenek v Buenos Airesu	97
Med partizani in domobranci (V. Dolenc)	98
Vojno hudodelstvo in vojni zločinci (J. Matašič)	108
IZ DRUŠTEV	115
Pismo	116
Minister in pokoli (N. Tolstoj)	117
Ivo Žajdela — znanec iz sosednje ulice (N. D.)	125
Dr. Tone Ferenc: uničeno gradivo... ..	127
Društvo za ureditev zamolčanih grobov v Sloveniji	129
Celje — največje slovensko morišče	130
Jázovka, jama preluknjanih glav (T. Bruč)	132
Ljubljansko sodišče (T. Šušteršič)	137
NAŠI MRTVI	143
Bómo spet tam...?	144
Tema za razmišljanje	144
ĐAROVALI SO	144

Hurlingham Sucursal Correo Argentino (Bz. As.)	TARIFA REDUCIDA Concesión Nº 1596
	FRANQUEO PAGADO Concesión Nº 2619